

Συνέντευξη με τον κ. Σταγάκη Εμμανουήλ
Κρήτη, Ρέθυμνο, Πλατεία Τεσσάρων Μαρτύρων, Καφενείο «Το κουρδιστό
πορτοκάλι»
13 Ιουνίου 2005

Ερευνητές συμμετέχοντες στη συνέντευξη:

Θεοδοσοπούλου Ειρήνη

CD 1

Ερ. Είμαστε σήμερα στο Ρέθυμνο με τον θρύλο, καλλιτέχνη και οργανοποιό Μανόλη Σταγάκη. Με τον κύριο Σταγάκη που τον αναφέρουν όλοι, εξ' άπαντες οι λυράρηδες και οργανοποιοί.

Απ. Ναι, ευχαριστώ.

Ερ. Κύριε Μανόλη πείτε μου εσείς πότε γεννηθήκατε, από πού κατάγεστε;

Απ. Κατάγομαι από την Αρχοντική.

Ερ. Αρχοντική Ρεθύμνου;

Απ. Ναι, Αρχοντική Ρεθύμνου. Γεννήθηκα το '13, 1913.

Ερ. Ναι. Γεννηθήκατε στην Αρχοντική.

Απ. Στην Αρχοντική.

Ερ. Ο πατέρας σας, η καταγωγή του;

Απ. Από κει, από κει.

Ερ. Και της μητέρας σας η καταγωγή;

Απ. Ναι, και ο πατέρας μου και η μάνα μου. Εμεγάλωσα εκεί. Έμαθα, ό,τι ήξερα τα γράμματα που μαθαίνουνε στο Δημοτικό, δεν προχώρησα όχι. Γιατί είχα πολυμελή οικογένεια, αδέρφια δηλαδή και αυτά και δεν είχα περιθώριο παρόλο όπου ήμουνα πολύ καλός μαθητής. Και δεν πήγα παραπέρα. Επιδόθηκα εις τη λύρα χάρη του φυσικού, του φυσικού πάθους τση μουσικής που δεν το έχουνε όλοι οι άνθρωποι. Άλλοι έχουν λίγο, άλλοι πολύ, άλλοι περισσότερο και ξέρω 'γω. Μέχρι και εξ' υμών, των ανθρώπων δηλαδή δεν έχουν καθόλου, δεν θέλουν καθόλου να ακούσουν μουσική. Το ξέρετε βέβαια, ε; Και επιδόθηκα εκεί όπως όλοι απού την αρχή που... δεν υπήρχανε τότε κατασκευασταί. Μονό κάναμε εκείά, πουλούσαμε τα

προβατάκια μας, τηνπραμάτεια μας οπού λέγαμε και μια λύρα ο καθένας όπως μπορούσαμε. Ή πηγαίναμε σε ένα μαραγκό που λέγαμε τότε, επιπλοποιό και με κάποιο τρόπο και τέλος πάντων όπως μπορούσε ο καθένας να κατασκευάσει ή να θρει τέλος πάντων μια λύρα. Την έπαιζε λοιπόν αυτή τη λύρα όπως του επέτρεπαν οι δυνάμεις του, οι μουσικές του δυνάμεις, ο χρόνος και τόσες άλλες αιτίες.

Ερ. Ναι.

Απ. Σιγά - σιγά, πριν ακόμη εγώ έρθω δηλαδή σε ηλικία να αρχίσω τα γλέντια, ήτονε στην Επισκοπή εκεί στο χωριό, επειδή στην Αρχοντική και στην Επισκοπή στην πάνω μεριά το σπίτι μας, αλλά εκεί η περιοχή λέγεται Αρχοντική, και λέω ότι είμαι από την Αρχοντική.

Ερ. Δεν σας άκουσα επειδή περνάν τα μηχανάκια.

Απ. Εις την Επισκοπή το σπίτι μας ήτονε στην Επισκοπή, όχι στην Αρχοντική, δηλαδή περιφέρεια Αρχοντικιανή αλλά πιο κοντά στην Επισκοπή. Και ήμουνα και Επισκοπιανός. Εκεί λοιπόν υπήρχε τότε ο διάσημος Ψύλλος, του Ψυλλάκη, ο οποίος ήτονε το πρώτο λαγούτο που, για μένα δηλαδή, που εγέννησε η Κρήτη.

Ερ. Σταύρος;

Απ. Σταύρος, ναι.

Ερ. Αυτός από πού καταγότανε;

Απ. Αυτός καταγότανε από τα Σφακιά, από το Σφακιανό Μουρί που λέγανε και είχενε έρθει ο πατέρας του σώγαμπρος που λέμε εμείς εις την Επισκοπή και γεννήθηκε στην Επισκοπή εκείνος.

Ερ. Μάλιστα.

Απ. Ναι. Σιγά - σιγά λοιπόν, όπως εξελίσσοντο η κατάσταση γενικά, άρχισαν τα γλέντια οι ανδρώποι, μια φορά ποιος ξέρει βέβαια παλιότερα πως εγίνονταν. Και έπαιζε ένας λυράρης με ένα λαουτιέρη ή με ένα μαντολινάκι, ή δεν ξέρω 'γω όπως μπορούσανε να βγάλουνε το γλέντι.

Ερ. Παλιότερα παίζανε λύρα με μαντολίνο, σκέτο; Σκέτο;

Απ. Ναι, ναι.

Ερ. Σκέτη λύρα με γερακοκούδουνα;

- Απ. Σκέτη λύρα, και αυτό, αναλόγως και αυτό πολλές φορές σε ορισμένα χωριά που δεν ήτونه ας πούμε βοηθός λαουτιέρης φερ' ειπείν.
- Ερ. Στην Αρχοντική;
- Απ. Στην Αρχοντική εμείς είχαμε ένα λυράρη, Τζιράκης ελέγοντονε...
- Ερ. Πώς;
- Απ. Τζιράκης, Τζιράκης ο οποίος, από ό,τι ξέρω λέω, χωρίς φόβο και πάθος που λένε, ήτونه ο καλύτερος λυράρης της Κρήτης τότες σας. Με μοναχή λύρα βέβαια, με μοναχή λύρα και έπαιζε εκεία και κάνανε γλέντια, παρέες και του βάνανε ή δεν του βάνανε λεφτά, γιατί είχε και καφενείο και κοντά στη λύρα του πηγαίναμε και πίναμε κανένα κρασάκι και αφήναμε μια δραχμή, καταλάβατε! Λοιπόν, αυτός πέθανε το '24.
- Ερ. Ο πατέρας σας πώς λεγότανε;
- Απ. Σταγάκης Διονύσης.
- Ερ. Διονύσης;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Και η μητέρα σας;
- Απ. Μαρία.
- Ερ. Έπαιζε κανένας ή ο παππού σας όργανο;
- Απ. Όχι, όχι, όχι.
- Ερ. Κανείς, ε;
- Απ. Δεν έπαιζενε, αλλά και της μητέρας μου και του πατέρα μου οι συγγενείς ήτونه μουσικοί, δηλαδή είχαν τη μουσική φυσική αντίληψη. Ετραγούδανε....
- Ερ. Χορεύανε, ήτανε χορευτές;
- Απ. Ναι, ναι, ναι. Και όχι όλοι βέβαια, αλλά τέλος πάντων η μεγάλη μερίδα. Και τραγουδούσαν και χορεύανε και διασκεδάζανε, το κατά δύναμιν βέβαια, γιατί το οικονομικό δίνει και παίρνει, καταλάβατε; Λοιπόν σιγά - σιγά...
- Ερ. Συγγνώμη μια ερώτηση, εσείς πόσα αδέρφια ήσασταν;
- Απ. Σας λέω έντεκα. Ναι, αλλά εγώ από τα έντεκα...
- Ερ. Έντεκα. Από τα έντεκα έπαιζε άλλος όργανο;

- Απ. Όχι. Δύο αρσενικά πέθαναν, δυο χρονών και δεν τα γνώρισα εγώ. Ήτονε μεγαλύτερα από μένα. Τα άλλα τα γνώριζα, δηλαδή είχαν πεθάνει τα πέντε και μείναμενε έξι. Ακόμη ζούμε τρία. Ναι.
- Ερ. Μάλιστα.
- Απ. Λοιπόν...
- Ερ. Ο Ψύλλος του πότε ήταν γεννηθείς;
- Απ. Ο Ψύλλος, θα σου πω, ήταν δεκάξι χρόνια μεγαλύτερος μου, εγώ γεννήθηκα το '13, το '97.
- Ερ. 1897.
- Απ. 1897, ναι, ναι.
- Ερ. Και πέθανε;
- Απ. Και πέθανε το '41, το '40, Δεκαπενταύγουστο. Το '40 το Δεκαπενταύγουστο, αλλά δεν το θυμάμαι γιατί εμένα μου είπε ότι ήταν τότε σας σαράντα χρονών προς τα σαράντα δυο και είπα εγώ προ ολίγου πως ήταν '40, '41. Τέλος πάντων. Ενώ μου είπαν ότι ήταν δεκάξι χρονών μεγαλύτερος μου, αλλά αν ήταν δεκάξι χρονών πρέπει να γεννήθηκε το '87.
- Ερ. Και όχι το '97.
- Απ. Ναι, το '97.
- Ερ. Μάλιστα. Πάντως ήταν εκείνης της περιόδου ας πούμε ο Ψύλλος.
- Απ. Ναι, ναι, ναι.
- Ερ. Από τους παλιούς.
- Απ. Αυτός ήτονε, διότι οι άνθρωποι γεννιούνται, ολίγον τι καλλιεργούνται, δεν γίνονται, τούτος νε είχε γεννηθεί καλλιτέχνης, γεννημένος καλλιτέχνης και εξακολουθούσε το κατά δύναμιν, το κατά περίπτωσιν έργο, πώς να το πούμενε, και έμαθε αυτά που έμαθε. Τραγούδενε ωραία, χόρευε ωραία.
- Ερ. Αυτός τι σκοπούς έπαιζε;
- Απ. Κρητικούς σκοπούς, κρητικούς σκοπούς. Ως επί το πλείστον.
- Ερ. Ας πούμε σούστα; Ύπήρχε τότε η σούστα;
- Απ. Πώς δεν υπήρχε; Αλλά εμάς, εμάς προ πάντως από 'δω και πέρα, από 'δω δηλαδή δέκα χιλιόμετρα να κόψουμε τη Κρήτη έτσι να πάει πέρα παίζανε ως επί το πλείστον συρτά. Η επαρχία Ρεθύμνης, επαρχία μπορούμε να την πούμε, γιατί ο νομός είναι και από 'δω και πέρα και δεν παίζανε προς τα

‘δω συρτά, διότι ξέρω εγώ παίζανε κάτι λίγα συρτά. Παίζανε σούστα, πεντοζάλια, ναι, Αμάρι, Άγιο Βασίλη και ξέρω εγώ, και πηγαίνοντας προς την άλλη ανατολική Κρήτη δεν παίζανε καθόλου συρτά τότε.

Ερ. Ναι.

Απ. Εκεί παίζανε το καστρινό λεγόμενο, τη σούστα, πεντοζάλια, κάτι πεντοζαλάκια ξέρω εγώ, και λίγα συρτά και διασκεδάζανε. Και λύρα σπανίως. Παίζανε βιολί και μαντολίνο.

Ερ. Μάλιστα.

Απ. Ναι, τότε. Λύρα αρχίζαν αυτοί από τότε που άρχισα εγώ κι ύστερα, δηλαδή από το ‘45 που άρχισα εγώ εδώ, το ‘45 το Νοέμβριο ήρθε και πες το ‘46 – ‘47 αρχίζανε και παίρνανε σιγά- σιγά, εξαπλώθηκε και προς τα ‘δω. Και συνάμα, συνάμα εκτός από μένα που μπορούμε να πούμε, ας το πω εγώ δεν πρέπει να το πω, ας το πούνε άλλοι, ήμουν κάποια αφορμή της δημιουργίας κάποιων δημιουργών θέλω να πω εις την ανάπτυξη της κρητικής μουσικής. Εξεφύτρωσε ο μακαρίτης μπορούμε να το πούμε, ο μακαρίτης ο Σκορδαλός σα λουλούδι εκεί πέρα...

Ερ. Ποια, πότε ήταν αυτό;

Απ. Ε! αυτός ο Σκορδαλός θα έπαιζεν, δηλαδή εμείς επαίξαμε... έπαιζε το ‘45 έπαιζενε.

Ερ. Έπαιζε.

Απ. Ου! Βέβαια έπαιζε.

Ερ. Αμέσως μετά τον πόλεμο, δηλαδή.

Απ. Ναι, μετά τον πόλεμο, αλλά έπαιζε και από πρωτύτερα, έπαιζενε. Δηλαδή με κοντά παντελόνια τότε θυμούμαι εγώ. Ήρθε στο χωριό μας μια φορά. Αυτός ήτονε του ‘19 λέει, του ‘18 – ‘19, εκεί. Νόμιζα, πως αυτός... δεν μας πειράζει αυτό, μπορεί να ήταν και δυο χρονών και τριών, εν πάσει περιπτώσει. Αλλά είχενε πάρει αυτός από τον Μαρκογιώργη, από τους Μαρκογιάννηδες, ο πατέρας του Μαρκογιανναίων, ο οποίος ήτονε μεν παίκτης, αλλά όχι σαν τση γιου τους. Οι γιοι του τότε περάσανε πάνω και ξεπάνω που λένε εις την τέχνη. Και αυτός καλός ήτονε ξέρω ‘γω...

Ερ. Ο πατέρας των Μαρκογιάννηδων, τι έπαιζε, λαούτο;

Απ. Λύρα, λύρα.

- Ερ. Λύρα.
- Απ. Αυτός ήταν από τους παλιούς που παίζανε κρητική λύρα, κρητικά συρτά.
Ναι.
- Ερ. Μάλιστα.
- Απ. Ναι, αφού λέω πως δεν ήτανε προς τα 'δω. Αυτός ήτανε στο Σπήλι, ήτανε ο Καραβίτης εις τα Ακτούντα, ήτανε ένας Παπαδάκης εις το... τέλος πάντων σε ένα χωριό και αυτός Αμαριώτικο. Και έπειτα δεν ήταν τότε σας η λύρα, παίζανε συρτά.
- Ερ. Εσείς κύριε Μανόλη τι ακούσματα είχατε, από πού μάθατε να παίζετε λύρα; Ποιο ήταν ας πούμε το πρότυπο σας, ήσασταν παιδάκι τι ακούγατε;
- Απ. Ναι, δεν σου λέω; Ότι οι ανδρώποι γεννιούνται και ολίγον τι καλλιεργούνται. Εγώ το πάθος μου αυτή τη στιγμή που σας λέω ότι ξέρει ο κόσμος, αλλά αυτοί που μας ακούνε δεν ξέρουνε, τον πόνο, τον ψυχολογικό πόνο, μην τον δώσει ο Θεός σε κανένα άλλον. Αλλά ούλη την ώρα έρχονται στο νου σκοποί, και δη πολλές φορές καινούργιοι, καινούργιοι. Ναι, είναι γεννημένος σου λέω, γεννιέται ο άνθρωπος και γεννιέται με βαθμούς, καταλάβατε; Όπως είπαμενε Μουντάκης και Σκορδαλός και κάμποσοι άλλοι, ήταν και κάμποσοι άλλοι που πλησιάζανε και πλησιάζουνε ακόμη και δεν ακούγονται οι ανδρώποι, και είναι καλοί. Αλλά τέλος πάντων αυτοί πήραν τη σημαία.
- Ερ. Αλλά στο χωριό ας πούμε, στην Αρχοντική, τι γινότανε, ποιος ήτανε;
- Απ. Τώρα θα σου έλεγα. Τώρα θα σου έλεγα. Εκεί, εκεί έπαιζα μωρέ με τον Ψύλλο, γιατί ήμασταν χωριανοί σε ένα χωριό σου λέω και εκεί παίζαμε.
- Ερ. Σε ποια ηλικία εσείς πιάσατε ας πούμε λύρα για πρώτη φορά;
- Απ. Εγώ έπαιξα το πρώτο γάμο, έπαιξα δεκαεπτά χρονών σε μιας μου ξαδέρφης η οποία ήτανε γειτόνισσα του Ψύλλο, και ηδέλανε βέβαια να καλέσουν τον Ψύλλο απαραιτήτως. Αλλά αφού τον είχαμε, ήμασταν δεμένοι σαν αδέρφια και μου λένε έτσι – έτσι. Και μου λένε «θα ρωτήξομε μωρέ τον καημένο τον Ψύλλο μήπως θέλει να παίζετε». Νομίζανε ας πούμε ότι ο Ψύλλος ήταν από τότε καθηγητής και εγώ ήμουνα μαθητής.
- Ερ. Γιατί ήταν και μεγαλύτερος εκείνος δεκαέξι χρόνια.

Απ. Ναι, βέβαια, ναι, βέβαια, δεκάξι χρόνια αυτός ήταν πηγμένος. Και εγώ λοιπόν αναπτύσσομαι γρήγορα βέβαια αλλά ήταν χρόνια όπως είπαμε μεγαλύτερος. Του λένε λοιπόν «πες του το και άμα θέλει όπως σας έλεω θα παίξουμε». Και το λένε και λέει αυτός το Μανολιό, το Μανολιό του λένε, εγώ είχα παίξει δυο - τρεις φορές εκεί που έπαιζε, μου φωνάξαν και έπαιξα, δηλαδή να παίξει με άλλους σε πανηγύρια, σε γάμους και του άρεσα.

Απ. Οι δύο σας μόνο ή και άλλο λαούτο;

Απ. Οι δυο, οι δυο.

Ερ. Δεν υπήρχε τρίτο όργανο.

Απ. Δεν βάνανε τρίτο όργανο τότε, όχι όπως τώρα που κάνουν τώρα αυτά τα χαλιά που κάνουν για τα αυτά, δεν μπορώ να το πω ας με συγχωρέσουν αυτοί που θα με ακούσουν, είναι χάλια. Η Κρητική μουσική θέλει δυο όργανα και ας λέει ο καθένας ό,τι θέλει. Λύρα - λαούτο. Τελείωσενε. Ή βιολί - λαούτο. Ναι. Ήταν και το βιολί δεν μπορώ να πω είναι το πρώτο όργανο, αλλά στα κρητικά το θέλουν δεύτερο η λύρα, τα κρητικά τα καθ'εαυτά τα κρητικά. Δεν σου λέω στ' άλλα είναι βασιλιάς το βιολί, να μην αμφιβάλουμε. Τέλος πάντων.

Ερ. Εσείς στο χωριό πριν από σας υπήρχε κανένας λυράρης;

Απ. Δεν σας είπα;

Ερ. Στην εποχή σας.

Απ. Ο Τζίρος, ο Τζιράκης.

Ερ. Ο Τζιράκης. Αυτόν τον ακούγατε εσείς σε γλέντια;

Απ. Αν τον άκουγα;

Ερ. Σε πανηγύρια;

Απ. Πεινούσα και δεν πήγαινα να φάω, ενύσταζα και έπιανα και τον άκουγα, γιατί εκάνανε συχνά έτσα παρεάκια στο μαγαζί του και πίνανε κρασάκι και εκείά έκαμε κατανάλωση ο καθημένος κι αυτός. Οικογενειάρχης με μεγάλη οικογένεια. Ναι.

Ερ. Καφετζής ήτανε; Καφενείο είχε;

Απ. Ναι, καφενείο είχε. Και εις την ΄Πισκοπή ήταν κάποιος άλλος, Φυσάκης ελέγετο.

Ερ. Πώς;

Απ. Φυσάκης, Φυσάκης.

Ερ. Φυσάκης.

Απ. Με αυτόν παίζανε πολύ καιρό ο Ψύλλος αλλά δεν τα καλοβρίχνανε. Και ύστερα που εβγήκα εγώ και παίξαμε και ξέρω 'γω και τα βρήκαμε και συμφωνούσαμενε και του άρεσα του ανθρώπου, γιατί εγώ δεν είχα πρωτοβουλία, μα ποτέ δηλαδή έστω και όταν έφταξα κάπως σε ένα σημείο να πει ας πούμενε, όχι. Τον άφηνα εγώ μπροστά και με έβαζε και αυτός μπροστά που λέει ο λόγος. Δεν ήθελε δηλαδή να πει ο καθένας μας όπως το λένε δυστυχώς μερικοί ότι εγώ είμαι καλλιά από τον λαουτιέρη μου ή εγώ είμαι καλλιά από το λυράρη μου. Όχι. Ήμαστε ένα. Γιατί μια φορά θυμούμαι, μοίραζε λεφτά και του λέω «Σταύρο, κοίταξε τις τσέπες σου», λέει «γιάντα μου το λες;», «γιατί είχες λεφτά πέρα - πόδε που λέγαμε στις τσέπες και τα έβγαλες. Τόσα λεφτά δεν τα πιάσαμε εμείς, δεν τα περίμενα δηλαδή τόσα λεφτά». Ενώ τώρα, καμιά φορά ναι. Έν πάσει περιπτώσει. Και μου λέει «άκου να σου πω, δεν έχω λεφτά, τα λεφτά αυτά τα βγάλαμε μαζί, και είναι μαζί μας». «Ε! και μαζί μας που είναι», του λέω, «εσύ θα παίρνεις τα 2/3 και εγώ το 1/3 γιατί πάει άσκηση του λέω δεν είμαι εγώ... αυτός, όπως εσένα. Δάσκαλος, καθηγητής, και ξέρω 'γω που είσαι». Λέει, «αν έρθει κάποιος», δεν θυμούμαι, ο μακαρίτης, «αν έρθει κάποιος τώρα να μου χτυπήσει ή να με χτυπήσει θα σηκωθείς να του επιτεθείς»; Λέω «ό,τι μπορώ θα κάνω, μα αμέσως». Λέει «τότε είμασταν ένα». Τότε μου λέει «θα με βοηθήσεις και θα σε βοηθήσω». Δεν το ξεχνώ.

Ερ. Ναι, μεγάλη κουβέντα.

Απ. Ναι, δεν το ξεχνώ. Και να πάω στο σπίτι...

Ερ. Ποια χρονολογία παίζατε την πρώτη φορά;

Απ. Την πρώτη φορά, την πρώτη φορά, θα σου πω. Επαίξαμε το '30. Το '30 ήμουν δεκαεπτά χρονών; Ναι, δεκαεπτά χρονών. Το '30 ήτονε που παίζαμε.

Ερ. Και πού είπαμε ότι ήτανε;

Απ. Ένας γάμος ήτονε στην Επισκοπή και ήτονε η νύφη δεύτερη μου ξαδέρφη. Και αυτοί ήτονε γειτόνοι. Και επαίξαμε εκεί και όταν έφυγα έκανε

καφενείο εκείνος, ωραίο καφενείο, δούλευε το καφενείο του για χατήρι δα της μεγάλης του φήμης και ξέρω εγώ, και ήταν και δημοφιλέστατος βέβαια, είχε φίλους πολλούς. Εγώ δεν εξέλειπα από κει και είχα μάλιστα άμα άρχισα και έφτιαχνα τση λύρες ήμουν μόνιμη εκειά πέρα. Και παίζαμε και γλεντιζάμε χωρίς να παίρνουμε λεφτά και δούλευε το μαγαζί και έπιανε λεφτά. Γιατί η Επισκοπή ήτανε όχι μόνο κωμόπολις, αλλά και πλούσια κωμόπολις, έβγαζε τότε καπνά, έβγαζε φυστίκι. Είχαν λάδια πολλά, λίγο χαρούπι, λίγα από όλα τέλος πάντων. Και δική τους κτηνοτροφία αλλά πλούσια τέλος πάντων, είχανε το κρέας τους, ήταν τέλος πάντων πλούσιο χωριό.

Ερ. Ο πατέρας σας ο μακαρίτης ο Διονύσης... όταν είδε ότι εσείς θέλετε να μάθετε λύρα χάρηκε ή στενοχωρήθηκε;

Απ. Μπράβο, μπράβο. Καλά που μου το ρώτησες. Η μητέρα μου δεν ήθελε, δεν ήθελε.

Ερ. Γιατί;

Απ. Δεν ξέρω.

Ερ. Δηλαδή τι πίστευε ότι θα γίνετε ξέρω εγώ...;

Απ. Ότι θα παίζω τη λύρα και θα γυρίζω με τον έναν και τον άλλον και να πίνω ξέρω εγώ και να μην κοιτάω το σπίτι. Το σπίτι ήτανε η σκαλίδα. Ήτονε να ζευγαρίζεις με συγχωρείτε που λέμε, να βγάζουμε ένα κομμάτι ψωμί. Δύσκολα χρόνια, πολύ δύσκολα, δεν είναι όπως τώρα που το πετούνε του σκύλου και δεν το τρώει, τότε ήταν δύσκολα τα χρόνια.

Ερ. Ναι.

Απ. Εγώ λοιπόν όμως επέμενα και ο μακαρίτης ο πατέρας μου της έκανε μια μέρα και της έκανε καθγά, δεν το ξεχνώ. Άστονε και ό,τι θέλει ας κάνει το κοπέλι γιατί ο Μανόλης, ο αδερφός του τώρα ο Μανόλης, ο μακαρίτης ο θείος μου, ήτανε, ξάνοιγε να μάθει και δεν έμαθε γιατί είχενε τη λύρα κρυμμένη απάνω σε ένα κυπαρίσσι και τον αντιληφθήκανε και πήγαν και του την πήραν και την εσπάσανε, και στεναχωρήθει το κοπέλι και δεν έμαθενε. «Άστον να μάθει τούτος». Ναι, ναι, αυτή την περίπτωση δεν την ξεχνώ. Και βρήκα λοιπόν, είχα ένα ξάδερφο, ο οποίος έχει δυο καθηγητές και ένα μηχανικό της Δ.Ε.Η. Όχι, τους έχει, όχι τους έχει, γιατί δεν τση

έχει, επέθανε 69 χρονών εκείνος. Από μένα κάνα δυο χρόνια μεγαλύτερος.
Και ήτونه πρώτος νοικοκύρης στο χωριό.

Ερ. Τι ήτανε;

Απ. Πρώτος...

Ερ. Νοικοκύρης, άρχοντας έτσι; Με οικονομική άνεση.

Απ. Ναι, μπράβο. Και μου λέει «μωρέ εγώ θα σου πάρω μια λύρα». Του άρεσε πολύ η λύρα, η μουσική.

Ερ. Ο θείος σας ε! Ο Μανόλης.

Απ. Όχι ο θείος μου, ο ξάδερφος μου. Δεύτερος ξάδερφος, αλλά ήμασταν σα τα αδέρφια.

Ερ. Ναι.

Απ. Και πραγματικά, ήτونه εδώ μαθητής αυτός εδώ ακόμα όντε μου το είπενε. Και μετά από ένα διάστημα τέλος πάντων βρήκε μια λύρα και μου την αγόρασε, μια μεταχειρισμένη λύρα. Και του έδινα λίγη - λίγη, τελευταία δεν τα ήθελε, άσε μου λέει, αυτός είχε πάρει ένα μπουζούκι, του άρεσε πολύ και παίζαμε αυτό και παίρνανε η ώρα μας. Και παρέες στου χωριού μας παρέες, χωρίς λεφτά.

Ερ. Από πού σας την πήρε την λύρα σας την πρώτη;

Απ. Από δω, ήρθε κάπου εδώ την βρήκε, δεν ξέρω που την είχενε βρει και την πήρενε. Ναι, και μια μέρα...

Ερ. Ήτανε μικρό λυράκι ή κανονική;

Απ. Όχι, λύρα κανονική ήτونه.

Ερ. Κανονική.

Απ. Ναι.

Ερ. Με γερακοκούδουνα ή χωρίς;

Απ. Όχι, όχι. Τα γερακοκούδουνα το είχε το δοξάρι, αλλά τότε σας δεν είχενε.

Ερ. Δεν είχε.

Απ. Ναι, αλλά ποιος ξέρει πού βρέθηκε τέλος πάντων η λύρα αυτή, μια παλιά λύρα, αλλά είχε ωραία φωνή. Δεν ήτونه σαν τσι λύρες που έκανα, αλλά εν πάσει περιπτώσει ήτونه καλή λύρα.

Ερ. Ναι.

Απ. Μια μέρα κάτι έπαθε δεν θυμάμαι ακριβώς και τήνε στέλνω με το αμάξι του χωριού μας, αμάξι, λεωφορείο δηλαδή από 'κει, και την στέλνω με τον συνοδηγό, να τήνε φτιάξει κάποιος μαραγκός τσι λέγαμε, επιπλοποιός, να τήνε φτιάξει. Και στο δρόμο την έσπασε. Πετάξανε πάνω, την είχα σε ένα, ντορμπάς ελέγετο, και πετάξανε πάνω κάτι και σπάει η λύρα. Τι να γίνει τώρα, μου ήρθε ο θάνατος εμένα. Και ο θείος μου επειδή με αγάπαγε εμένα, είχαν γράψει το όνομα του απάνω και πάει και παραγγέλνει αμέσως μια, όσο μπορεί γρηγορότερα να τη φτιάξει. Και μου λέει κάτι έπαθε η λύρα και βρήκα μια λύρα και την σιάζει ένας, μα καλή λύρα, μα ξέρω 'γω, ψέματα εμένα για να με παρηγορήσει να μην στεναχωρηθώ και ξέρω 'γω, ναι αλλά δεν έκανε τίποτα σε σύγκριση με την άλλη στη φωνή. Στεναχωρήθηκα εγώ, τι να κάνω, εκείνα ήταν λοιπόν εκείνα να χρονών και σκέφτομαι ότι πρέπει να κάνω εγώ λύρα. Αλλά πώς, ήθελε εργαλεία.

Ερ. Α! Αυτή ήταν η αφορμή λοιπόν.

Απ. Ναι, η πρώτη αφορμή. Ναι, πώς να κάνω λοιπόν τη λύρα;

Ερ. Πόσο χρονών τώρα αυτό; Είκοσι, είκοσι τριών;

Απ. Όχι, πόσο ήμουν εγώ τότε;

Ερ. Ναι.

Απ. Ε, δεν είχα πάει σε γλέντι εγώ ακόμη.

Ερ. Πριν.

Απ. Ναι πριν. Βέβαια.

Ερ. Ναι, ναι.

Απ. Έχει λοιπόν η μητέρα μου σε μια γωνιά του σπιτιού, το σπίτι ήτανε τρία δωμάτια έτσι στη σειρά, ήτανε μακρύστενο που λέει ο λόγος και σε μια γωνιά έχει ο μακαρίτης ένα σίδερο καρφί με συγχωρείτε, για να δέσει, είχε δέσει ένα σύρμα για απλώστρα. Απλώστρα που έχουν τα ρούχα όταν κάνει μπουγάδα. Αυτό λοιπόν ήτανε σκληρό, λίμα ήτανε, ατσάλι, όλο ατσάλι. Να ξέρεις τώρα πώς το έκανα, σγρόμπια να την ανοίξω και πώς το έκανα σκαρπέλο να το τελειώσω αυτό. Εκάνανε φυσητήρες, με συγχωρείτε.

Ερ. Δεν πειράζει.

Απ. Με το καλάμι. Φυσηχτήρες και φυσούσανε...

Ερ. Κάνανε τι;

- Απ. Φυσηχτήρες τις λέγαμε και φύσαγες από 'δω και είχαμε τρυπήσει το καλάμι για να ανάβει η φωτιά τα ξύλα. Τα ξύλα καίγαμε τότε. Αυτή λοιπόν έκανα δυο - τρεις τέτοιες φυσηχτήρες. Είχα μέχρι πέρσι που πέθανε η αδερφή μου η μακαρίτισσα μετά από μένα δυο χρονών και πριν από μένα θέλω να πω δυο χρονών.
- Ερ. Μικρότερη;
- Απ. Ναι, μικρότερη. Και την έβαλα φύσα, φύσα Κατερίνα, ναι, μπράβο, μπράβο, να φύσώ να ντακάρω εκεί πέρα να κοκκινίσει το αυτό. Και με κάποιους τρόπους άλλους, ο μακαρίτης ο πατέρας μου ήτονε τσαγκάρης τότε, δηλαδή...
- Ερ. Έφτιαχνε παπούτσια.
- Απ. Παπούτσια, μπράβο. Παπούτσια, στιβάνια του χωριού. Ναι. Είχε τα εργαλεία εν τω μεταξύ ένα πενσάκι και το κοπάνισα λοιπόν και το έκανα στραβό, σγρόμπια να το ανοίγω και με αυτό το χτύπουνα με σφυρί και ξέρω 'γω τι και το 'κανα σκαρπέλο. Τώρα την αγωνία εκείνη 'κει να κάνω εδά μια λύρα.
- Ερ. Να σας ρωτήσω κάτι, γιατί δεν πηγαίνατε να πάρετε ας πούμε μια δεύτερη από το μέρος που σας είχε πάρει ο θείος σας;
- Απ. Δεν... Αυτή πρώτα απ' όλα δεν υπήρχανε λεφτά, δεν υπήρχανε.
- Ερ. Ο θείος σας, ο θείος σας λέω, ο ξάδερφος σας, ο θείος σας δεν πήρε την πρώτη λύρα;
- Απ. Ο ξάδερφος μου έδωσε την πρώτη. Εκείνη που μου σπάσανε.
- Ερ. Ο ξάδερφος, λοιπόν, δεν υπήρχε τρόπος να αποκτήσετε μια δεύτερη χωρίς να φτιάξετε εσείς;
- Απ. Ήμουνα και λιγάκι υπερήφανος, ήμουνα και λιγάκι υπερήφανος. Δεν ήθελα δηλαδή αυτό διότι αν ζητούσα κάθε τόσο λέω, όλο ελλείψεις ήμουνε. Ήμασταν φτωχό το σπίτι. Ναι, τέλος πάντων, κοιτάζα με τα ίδια μου τα χέρια ν' αυτό. Και φτιάχνω που λες μια λύρα με το όνομα λύρα, αλλά και με τη φωνή. Έχει μια φωνή, άριστη φωνή. Περνά - περνά ένας χρόνος, δυο χρόνια και παντρεύεται ένας στο χωριό μας και παίρνει μια από το Κίσαμο, από το Βατόλακκο.
- Ερ. Εν τω μεταξύ με αυτή τη λύρα που φτιάξατε εσείς, παίζατε ας πούμε;

- Απ. Δεν σου λέω, για τούτο σου λέω δα.
- Ερ. Ναι.
- Απ. Είχε μια φωνή ωραία, αλλά σα κούτσουρο, άσκημη δηλαδή, πού να την καλλιεργήσεις ξέρω εγώ. Ούτε μέγκενη δεν είχα να τη δέσω ξέρω 'γω ούτε αυτό ξέρω εγώ, ήτονε βάσανο, βάσανο, βασανιστήρια.
- Ερ. Ναι.
- Απ. Αλλά...
- Ερ. Αλλά φωνή έβγαζε;
- Απ. Φωνή, ναι, έβγαζε ωραία.
- Ερ. Δοξάρι, το είχατε από τη παλιά λύρα;
- Απ. Ναι, το δοξάρι από την παλιά. Το δοξάρι δεν ήτονε δύσκολο. Μπορεί να βρεις ένα ξύλο να το πελεκήσεις λιγάκι, ξέρω εγώ, και να του βάλεις τρίχες. Εβγάνανε, με συγχωρείτε, τρίχες από την ουρά του...
- Ερ. Αλόγου.
- Απ. Αλόγου, ναι, τρίχες κι αυτό.
- Ερ. Ωραία.
- Απ. Λοιπόν, πηγαίναμε εκεί πέρα ο γάμος ήτονε καλός είχενε λεφτά, πολλά λεφτά ο γάμος. Παίζομε λοιπόν, όμως τότε μας εβάνανε χωριστά και τρώγανε, να φάνε τα όργανα, χωριστά οι οργανοπαίχτες, με τσι κουμπάρους μαζί καμιά φορά. Μας εβάνουνε, λοιπόν, σε ένα ιδιαίτερο, σε ένα τραπέζι να φάμε. Εγώ, ήτονε στο νου μου το τάδε πράμα που έπαιζενε, εκείνονε που έπαιζε, πώς το έπαιζε. Και αφήνω το πιρούνι και πιάνω το δοξάρι, να δοκιμάσω. Και μου λέει «τρώγε μωρέ» γιατί ήμουνα κακόφαος, και ολιγόφαος πάντοτε.
- Ερ. Αλήθεια;
- Απ. Τώρα, τώρα δεν το πιστεύετε! Τώρα δεν το πιστεύετε...
- Ερ. Ναι.
- Απ. Πόσο λίγο φαγητό τρώω. Αφού η γυναίκα μου το λέει, αυτό δεν ήτονε πράμα. Δεν είχα τόσες υποψίες, αλλά πολλές φορές εσκέφτηκα τα πρώτα χρόνια πώς να... να δω λέει το φαί απού τρώει εδώ είναι το μόνο ή τρώει αλλού, έξω; Αλλά εγώ τρώω λίγο, πάντοτε. Λοιπόν, πάω να πιάσω να την κάνω τη λύρα, να στην σπάσω στην κεφαλή φοβούμαι, πως αυτό. Φάε,

γιατί θα αρρωστήσεις, μου λέει, γιατί είχαμε ξενύχτια, δυο - τρία βράδια.
Και κάνει να πιάσει τη λύρα και του πέφτει και σπα.

Ερ. Και αυτή που φτιάξατε;

Απ. Αυτή που έφτιαξα, εκείνη που έπαιζε.

Ερ. Ωρε, στεναχώρια!

Απ. Τι να γίνει που λένε. Και μου λέει αυτός, έκοψε και έγινε αμέσως στάχτη το πρόσωπο του, δεν το ξεχνώ. Εστεναχωρέθηκενε, πως μας πληροφόρησε και πώς θα βγάλουμε το γλέντι. Είχενε σπάσει δηλαδή άσχημα. Τέλος πάντων ζήτησα κάτι κλωστές, μου λένε «πάρε», την τυλίξανε από δω, την τυλίξανε από κει και βγάλαμε το γλέντι, κουτσά - στραβά. Βέβαια με την μεγάλη ενίσχυση και αυτή... του λαούτου.

Ερ. Σε ποια ... με τον Ψύλλο τώρα έτσι;

Απ. Με τον Ψύλλο.

Ερ. Σε ποιο χωριό ήτανε αυτός ο γάμος;

Απ. Στο Βατόλακκο.

Ερ. Μάλιστα.

Απ. Την άλλη μεριά της Κρήτης από κει.

Ερ. Χανιά;

Απ. Χανιά, ναι. Κίσσαμο πέρα.

Ερ. Εκεί παίζατε πιο γρήγορα, θέλανε να παίξετε πιο γρήγορα ας πούμε τα συρτά;

Απ. Εγώ είχα πάντοτε χρόνο καλό. Και τώρα σε μια συνέντευξη αν με ακούσεις, θα δεις πως τον τα έλεγα. «Γιατί» λέω «μιμείστε το Σκορδαλό, το Μουντάκη και τόσους άλλους, παλιούς καλλιτέχνες που είστε καλοί παίκτες» και όλα δηλαδή είναι καλά παιδιά, είναι καλοί παίκτες και όμως βιάζονται, παίζουν βιαστικά. Πολύ βιαστικά.

Ερ. Γιατί στην Κίσσαμο, άμα ακούσεις βιολί ας πούμε τα πάνε λίγο πιο γρήγορα. Έτσι δεν είναι;

Απ. Μπράβο.

Ερ. Τρ...τρ...τρ..., ναι.

Απ. Μπράβο. Άκου να δεις. Όλα τα πράγματα έχονε την αρχή των και το τέλος των. Και σας είπα πιο μπροστά ότι οι άνθρωποι γεννιούνται και ολίγον τι

καλλιεργούνται. Ολίγον τι. Δεν γίνονται. Λοιπόν, ο μεν τούτος άνθρωπος φερ' ειπείν θέλει να είναι βιαστικός, τόσο. Άλλος μέτριος, άλλος κανονικός, και άλλος σιγά - σιγά. Ε, βρες τώρα, είναι το φυσικό πιο μπροστά. Εγώ τέλος πάντων μεταξύ άλλων ήμουνε στο χρόνο εντάξει ξέρω εγώ, χορεύανε πολύ εύκολα στη λύρα μου. Είχα και τον καθηγητή τον μεγάλο βέβαια και με βοηθούσε, και βγάζαμε ωραία γλέντια. Και για πολλούς λόγους είχαμε και τα περισσότερα γλέντια, εδώ που τα λέμε. Ύστερα ήτونه τα ευρωπαϊκά, τα οποία δεν θα βρέθηκε λύρα να τα παίζει τόσο δα. Εμένα ήτανε πάρα πολύ εύκολα, πάρα πολύ εύκολα διαφόρων παλιών, τα παλιά ευρωπαϊκά μ' αρέσανε πάρα πολύ. Και τα μάθαινα αυτομάτως. Και τα τραγουδούσα και χορεύανε ένας δάσκαλος, δάσκαλος ήτونه μουσικοδιδάσκαλος εδώ, στο Ρέδεμνος. Ελέγετονε, ήτونه δάσκαλος κιόλας. Δάσκαλος εις το επάγγελμα δηλαδή. Αλλά είχε και ένα σώμα... καθαυτού για χορό. Τέλος πάντων, τέλος πάντων, από τα Ρούστικα ήτونه.

Ερ. Καλά δεν πειράζει.

Απ. Από τα Ρούστικα κατάγονταν αυτός.

Ερ. Από τα;

Απ. Ρούστικα.

Ερ. Ρούστικα.

Απ. Και μου λέει «Μανόλη δεν θέλω μου λέει να κολακεύω, αλλά έχω χορέψει πολλές ορχήστρες, σε πάρα πολλές και καλές ορχήστρες» μου λέει. «Όπως βγάνεις τα ευρωπαϊκά, όπως χορεύω στην λύρα σου τα ευρωπαϊκά δεν τα χορεύω στις ορχήστρες».

Ερ. Εσείς τι παίζατε, ταγκό, φοξ - τροτ...;

Απ. Ταγκό, φοξ, βαλς, σουίνγκ, ναι και τόσα άλλα, δηλαδή ό,τι ακουγότανε τότε, μια - δυο φορές τα άκουγα και...

Ερ. Και ο Ψύλλος συνόδευε, ε;

Απ. Ναι, μπάσο, ακομπανιαμέντο.

Ερ. Ακομπανιαμέντο.

Απ. Ναι, ακομπανιαμέντο, πώς το λένε. Μα αυτός έλεγε μια φορά ενός κουμπάρου του που είχε στεφανώσει. «Μα ίντα είναι αυτός; Δεν πιάνεται, αυτός είναι σατανάς». Δεν τον ξεχνώ το μακαρίτη. «Αυτά που βγάνει» λέει

«αυτός, δεν τα βγάζει άλλος κανένας, ο σατανάς». Και τέλος πάντων σε όλα είχα μεγάλη προκοπή χωρίς να θέλω να ξαναπαντρευτώ, να παινούμαι δηλαδή, όχι. Είχα την κλίση αρίστη. Και μια εμαθαίναμε, μας εμαθαίνανε πέντε, και την άλλη οκτώ και ούτως καθεξής και μας έμαθε ο κόσμος ύστερο και είχαμενε γλέντια σου λέω, πάρα, πάρα πολλά. Και ιδίως στα Σφακιά αφού ήτونه οι εγωιστές ας πούμενε και είχανε κατά κάποιο τρόπο κτηνοτροφία και είχανε λεφτά αυτοί αναλόγως με άλλους. Και πιάνανε και αρκετά λεφτά και γλεντίζανε και όμορφα. Περιποίηση και ξέρω 'γω. Σιγά - σιγά έρχεται ο πόλεμος. Έρχεται ο πόλεμος...

Ερ. Εσείς, μια διακοπή, προπολεμικά σε ποιες περιοχές είχατε παίξει;

Απ. Σας είπα.

Ερ. Ας πούμε Ηράκλειο είχατε παίξει;

Απ. Όχι. Δεν σας είπα;

Ερ. Ρέθυμνο;

Απ. Από 'δω να κόψεις την Κρήτη και πέρα δεν είχα πάει.

Ερ. Μάλιστα.

Απ. Προπολεμικώς, καθόλου.

Ερ. Από Ρέθυμνο λοιπόν ως Χανιά.

Απ. Να, από δω ως την άλλη Κρήτη, μέχρι τέρμα. Μέχρι και στην Παλαιόχωρα πηγαίναμε. Οη! Βέβαια, από δω να πάει πέρα είχαμε εμείς, είχαμε μεγάλο νάμι, παρόλο που πηγαίναμε πολλές φορές ώρες με τα πόδια ή με τα ζώα, ιδίως στα Σφακιά στα βουνά πάνω.

Ερ. Γιατί δεν πηγαίνατε προς Μυλοπόταμο ας πούμε;

Απ. Δεν ήτونه, ήτونه φτωχό το Μυλοποτάμο τότες προπαντός. Δεν νομιζω όπως τώρα που ρίχνουνε... Ήτونه φτωχός νομός, φτωχή επαρχία.

Ερ. Ναι.

Απ. Στο Μυλοπόταμο ήτونه γλεντζέδες πάντοτε οι ανθρωποι και τώρα ακόμη περισσότερο μπορώ να σου πω πως είναι από άλλους νομούς. Από άλλες επαρχίες.

Ερ. Μέλαμπες;

- Απ. Και οι Μέλαμπες πολύ αυτοί αλλά δεν πήγα όξω μια φορά. Δεν πήγα όξω μια φορά, γιατί πηγαίναμε από 'δω και πέρα. Ε! όταν πήγα είκοσι επτά χρονών....
- Ερ. Ναι.
- Απ. Από τη μουσική, από τα γλέντια
- Ερ. Στρατιωτικό πού κάνατε, κύριε Σταγάκη;
- Απ. Στην Αλβανία, εδώ έκανα στρατιώτης τέσσερις μήνες ως προστάτης. Μετά πήγα στην Αλβανία.
- Ερ. Πολεμήσατε στην Αλβανία;
- Απ. Πώς! Πώς, βέβαια. Και ήτονε που βγήκα στο βουνό μέχρι που τέλειωσε ο πόλεμος και μετά επήγα, ο λοχαγός μου είχε γίνει αντισυνταγματάρχης και με είδε λοιπόν εκείνες τις μέρες απού θα διαλύσουν το..., τα αντάρτικα και δεν με άφηκε όξω με πήρε στο Στρατηγείο να λύσει χαρτιά. Ήτονε τότε ο Κελαϊδής, ήτονε ο Χομπίτης, ήτονε ο Καζαντζάκης, αδερφός του διάσημου Καζαντζάκη.
- Ερ. Το όνομα του Καζαντζάκη του αδερφού;
- Απ. Γιάννη, Γιάννη.
- Ερ. Αδερφού του Νίκου;
- Απ. Πάρα πολύ καλός, πάρα πολύ καλός, ναι. Με το Νίκο επήγαμε σε μια βάφτιση, έκανε μια βάφτιση στο Αρκαλοχώρι και με είχενε πάρει γιατί ήμουνα και υπασπιστής με τον σκούφο μου, με τα πιστόλια μου και αυτά. Και δεκάξι μέρες εκάναμενε στο σπίτι του, στην πόρτα του Άγιου Μηνά απέναντι είναι το σπίτι, του Γιάννη δηλαδή. Και μέναμε εκείά πέρα, του λέω «Κύριε Γιάννη» του λέω «να φύγω και αυτό...». «Όχι, όπου πέσω εγώ θα πέσεις και εσύ. Μαζί θα είμαστε». Με αγάπαγε πολύ. Και εγώ το ίδιο τον εκτιμούσα, αλλά ο Νίκος ήτονε παράξενος, ου, ου!
- Ερ. Ο Γιάννης τι έπαιζε;
- Απ. Όχι. «Όπου πέσεις, αν πέσεις δηλαδή πουθενά θα πέσω και εγώ, αλλιώς δεν θα φύγουμε. Θα φύγουμε μαζί από δω». Ναι. Ο Γιάννης ήτονε πράος, ήσυχος, ως συνταγματάρχης, αλλά ο Νίκος ο μακαρίτης, εκείά που τρώγανε μια μέρα παρ' ολίγου να καρφώσουν τα πιρούνια ο ένας του άλλου με τον ανιψιό του. Νίκο τον ελέγανε και αυτόν, αλλά παράξενο παιδί,

ζωηρό, ατίθασο. Κι έλεγε του πατέρα του, εννοείται του αδερφού του Γιάννη του Συνταγματάρχη. «Άμε μωρέ να βρεις τον τρόπο να τόνε τρελάνεις, δεν θέλω, το όνομα του να μου το λερώνει». Ναι, για τον ανιψιό του εδά. Και τώρα ετσακώνονται, δεν θα το ξεχάσω ποτέ. Ναι. Και την άλλη μέρα πήγαμε στο Αρκαλοχώρι αλλά εγώ είχα ένα πρόγραμμα στο Ηράκλειο. Κάτι να φτιάξω στο Ηράκλειο και τον είπα ψέματα για να είμαι ειλικρινής. Και σηκώθηκα και έφυγα τη νύχτα με ένα φορτηγό αυτοκίνητο γερμανικό και μπήκα από το Αρκαλοχώρι και πήγα στο Ηράκλειο.

Ερ. Ναι.

Απ. Είχα εγώ, έμενα στο σπίτι του βέβαια, στο σπίτι εκεί πέρα σε ένα ωραίο κρεβατάκι μου είχανε και ήτονε το σπίτι του παλιό σαν το σπίτι... χωριάτικο με καμάρα. Δεν θα το ξεχάσω με καμάρα, ήτονε του Καζαντζάκη το σπίτι.

Ερ. Μάλιστα.

Απ. Και είδαν αυτοί, η μέρα άμα ξημέρωσε, ήρθανε, δεν ήτονε αμάξι, δεν ήτονε τότε αμάξια, ε! ταξί θα ήτονε γιατί πρέπει να ήτονε κοντά δέκα ταξιά, δυο - τρία ταξιά τότες σας. Πέντε - έξι ταξιά ήτονε εδώ όλα - όλα.

Ερ. Μόνο, ε;

Απ. Βέβαια. Και είχα τα χαρτιά που έχω, δεν τα έχεις κανείς, δεν το λέω για καύχημα αυτό. Μια φορά τα έδειξα... Ας είναι. Δεν μου χρειάζεται να κάνω τέτοια εν πάσει περιπτώσει.

Ερ. Τι εννοείτε τα χαρτιά που έχω;

Απ. Ποιο;

Ερ. Τι λέτε για τα χαρτιά, ποια χαρτιά;

Απ. Χαρτιά από το Διοικητή της Αντίστασης. Από το Χομπίτη τον Διοικητή της Αστυνομίας, από τσι άτιμους, με συγχωρείτε για την φράση μου, τσι Εγγλέζους. Ναι, τσι συμμάχους τσι Εγγλέζους. Από τον Διοικητή της Ελλάδος τότε, τον Κελαϊδή. Η Ελλάδα τότε ελεύθερη ήτονε μόνο η Κρήτη, πριν ακόμη ελευθερωθεί η Κρήτη, ναι, και ήτονε αυτός Στρατηγός επαέ. Και ήμουμε, με καλέσανε βάση του... της υπόδειξης του λοχαγού ο οποίος είχε γίνει Συνταγματάρχης, ε, το καημένο στην Αλβανία το είχα τότες εγώ. Και του έγραφα έλα δω ρε Μανόλη να κάνουμε... «Κύριε Γιάννη» του

έλεγα, δεν τον έλεγα «Κύριε Συνταγματάρχα», «πρέπει να φύγουμε να πάμε σπίτι μας». Λέει «οη! Δεν φεύγεις από 'δω».

Ερ. Είχατε δηλαδή πολλές τιμητικές διακρίσεις από διάφορους. Επιστολές κτλ.

Απ. Ναι, ναι.

Ερ. Από Νομάρχες, Διοικητές.

Απ. Ναι.

Ερ. Μάλιστα. Λοιπόν;

Απ. Τέλος πάντων πέρασα καλά. Μου δώσανε τα χαρτιά μου, ξέρω εγώ το 'να τ' άλλο και ευχαριστήθηκα. Έφυγα όμως λες...

Ερ. ...Ικανοποιημένος.

Απ. Ικανοποιημένος ψυχολογικά και σιγά - σιγά, ύστερα εσυναντηθήκαμε με τον Μπαξεβάνη προπολεμικώς δυο - τρεις φορές εις σε χωριά που δεν μπορούσε να έρθει ο Ψύλλος, όπως ήτανε η μάνα του άρρωστη, ήτανε να ποθάνει, και παίζαμε με τον Μπαξεβάνη κάμποσες φορές, το Αηδόνι τση Κρήτης.

Ερ. Ο Μπαξεβάνης το μικρό του ποιο ήτανε;

Απ. Γιάννη.

Ερ. Γιάννη Μπαξεβάνης ήτανε;

Απ. Μπερνιδάκης.

Ερ. Μπερνιδάκης;

Απ. Όχι. Μπέρνι, Μπέρνιδακης.

Ερ. Μπερνιδάκης.

Απ. Μπερνιδάκης, ναι.

Ερ. Μπερνιδάκης, ωραία. Η καταγωγή του Μπαξεβάνη;

Απ. Η καταγωγή του από τα Μετόχια.

Ερ. Από τα Μετόχια τα Φρατζεσκανά;

Απ. Ναι, μπράβο, μπράβο. Ναι, ήτανε και αυτός Μπαξεβάνης το Αηδόνι τση Κρήτης και παίζιμο, και τραγούδι, πα, πα, πα!

Ερ. Και τι όργανα έπαιζε;

Απ. Λαούτο έπαιζε.

Ερ. Μόνο;

Απ. Ναι.

- Ερ. Μπουλγαρί;
- Απ. Όχι. Μπουλγαρί έπαιζε ο Φουσταλιέρης και εκάναμε με τον Μπαξεβάνη εδώ... τη λέγαμε και Μπαξεβανοπαρέα, εκάναμε μια παρέα που μπορώ να πω πως ήμουνε εγώ ο χειρότερος των. Μια παρέα, ο τελευταίος ήμουνε.
- Ερ. Μα τι λέτε τώρα.
- Απ. Μια παρέα, μεγάλη παρέα με αξιοπρέπεια μεγάλη. Και κάναμε παρέες...
- Ερ. Ποιοι ήταν στην παρέα ας πούμε;
- Απ. Ε! καλοπέρασης την λέγαμε. Το Σάββατο βράδυ φερ' ειπείν να πάνε να φάμε ένα αρνί στο τάδε τόπο, να πάμε να φάμε τα γουρουνόπουλα, να πάμε να φάμε ψάρια εκεί, επτά, οκτώ, δέκα, δώδεκα. Εγίναμε ολόκληρο το συγκρότημα, συγκρότημα το λέγαμε, χωρίς να βάλουμε λεφτά βέβαια στα όργανα, χωρίς αυτό, να περνά η ώρα. Να διασκεδάζουμε.
- Ερ. Ποιοι παίζανε όργανα; Εσείς;
- Απ. Εγώ και ο Μπαξεβάνης. Ναι.
- Ερ. Και ο Μπαξεβάνης. Υπήρχε και άλλος;
- Απ. Όχι, όχι.
- Ερ. Όχι.
- Απ. Όχι, οι δυο μας.
- Ερ. Ο Μπαξεβάνης πότε τον γνωρίσατε, πώς τον γνωρίσατε; Πώς γνωριστήκατε;
- Απ. Γνωριζόμασταν προπολεμικώς, από προπολεμικώς. Μια φορά επαίζαμε με τον Ροδινό, στο σχολειό πηγαίνανε ακόμα.
- Ερ. Μπαξεβάνης – Ροδινός.
- Απ. Ναι, στο σχολειό πηγαίνανε ακόμα. Και παίζανε δα απ' όξω, μα τώρα έχει αλλοιωθεί ο τόπος, εις τον Κουμπέ τον λένε, Κουμπεδάκια, εκεί στη Στρατώνα από κάτω, ερχόμουνουν εγώ λοιπόν, με συγχωρείτε, με τον γάιδαρο και ακούω αυτά ωραία, μια λύρα γλυκιά λύρα, διότι ο Ροδινός εβγήκε από τσι δασκάλους απού βγήκα και εγώ, δηλαδή ο δάσκαλος μας ήτανε όπως σας είπα ήτανε ο Ψύλλος και μεταξύ αυτού ήτανε και ο διάσημος ο περιβόητος Χαρίλαος. Ναι.
- Ερ. Ο Χαρίλαος, η καταγωγή του από πού ήτανε;
- Απ. Στο Ξεροστέρνι.

- Ερ. Ξεροστέρνι.
- Απ. Ναι, ωραίος ο Χαρίλαος και ως άνθρωπος ήτονε ένας παίκτης, και αγωνιστής εδώ.
- Ερ. Τι έπαιζε;
- Απ. Λύρα.
- Ερ. Λύρα. Και έπαιζε με τον Μπαξεβάνη ο Χαρίλαος;
- Απ. Με τον Ψύλλο.
- Ερ. Με τον Ψύλλο.
- Απ. Με τον Ψύλλο, χωρίς να παίρνουνε λεφτά.
- Ερ. Ναι.
- Απ. Δυο - τρεις μήνες. Δηλαδή αυτός είχε πιάσει πολλά λεφτά από τη λύρα, αλλά ήτανε κουματρτζής, ήτονε, ήτονε... άστα.
- Ερ. Ο Ροδινός, η καταγωγή του;
- Απ. Από τα Ατσιπόπουλο. Από 'δω.
- Ερ. Από 'δω κοντά.
- Απ. Αυτός λοιπόν του άρεσαν πάρα πολύ, όπως άρεσα ολωνών που είχανε αντίληψη, μουσικής, ο Χαρίλαος. Και μιμήτονε τα του Χαριλάου δηλαδή και βέβαια ο Ψύλλος είχε κλέψει τον Χαρίλαο όπως ήτονε. Γιατί πήγε και παίζανε μαζί τρεις μήνες και μέναμε μαζί στο σπίτι του, ήτονε μοναχός ο Ψύλλος.
- Ερ. Να σας ρωτήσω τώρα κάτι, ο Χαρίλαος ήτονε μεγαλύτερος, ο Ροδινός, ο Μπαξεβάνης;
- Απ. Ο Χαρίλαος ήτονε πιο μεγάλος και ύστερα ήτανε ο Ψύλλος και μετά ήτονε Μπαξεβάνης και...
- Ερ. Ρόδινός;
- Απ. Ροδινός.
- Ερ. Ο Ροδινός πότε περίπου πρέπει να γεννήθηκε;
- Απ. Θα σου πω. Ο Μπαξ... ο Ροδινός, εγεννήθηκα εγώ το '13 αυτός ήτανε του '11, ο Ροδινός.
- Ερ. Τον γνωρίζατε εσείς τον Ροδινό;

- Απ. Ω! μεγάλες φιλίες είχαμε, όχι και τόσο βέβαια γιατί εγώ ήμουν ένα χωριατάκι, εδώ δεν ήμουν τότε, έμενα στο χωριό εγώ. Και αυτοί τότες σας ήτανε στα επουράνια είχανε φτάξει με τον Μπαξεβάνη.
- Ερ. Τι άνθρωπος ήτανε ο Ροδινός;
- Απ. Ε, ήτανε πολύ ωραίος, πολύ εμφανίσιμος, αλλά ήτανε λίγο βαρύς. Ήτανε λίγο βαρύς.
- Ερ. Δηλαδή;
- Απ. Για τον Μπαξεβάνη είπαμε ή για τον Ροδινό;
- Ερ. Ροδινό τώρα.
- Απ. Ναι, για τον Ροδινό λέω και εγώ, ναι. Γιατί ο Μπαξεβάνης ήτανε άλλος. Τον Μπαξεβάνη τον λέγαμε γλωσσού, άντε γλωσσού, μας επείραζε, ναι, ήτανε πολύ αυτό.
- Ερ. Τι πείραζε τον κόσμο; Ήτανε πειραχτήρι;
- Απ. Ναι, ναι, τότες σας, καλαμπουρτζής.
- Ερ. Ενώ ο Ροδινός ήτανε πιο βαρύς.
- Απ. Βαρύς, βαρύς, σοβαρός, ναι. Δεν τραγουδούσε βέβαια αλλά ο Μπαξεβάνης ήτανε Αηδώνι. Και αυτός λοιπόν...
- Ερ. Ο Χαρίλαος;
- Απ. Ο Χαρίλαος, ω! ο Χαρίλαος δεν επιάνετο. Αστεία, μαντινάδες, ήτανε τραγουδιστής, παίκτης, έπαιζε βέβαια και εκατό σκοπούς περισσότερος από μας τση άλλους. Γιατί έπαιζε τα ξένα αυτά που είχε ακούσει στην Αμερική, εκεί ζούσε αυτός, και αστείος και καλαμπουρτζής ω! ωραίος, και κουβαρντάς.
- Ερ. Ο Λαγός, τον Λαγό τον γνωρίσατε το Λαγό;
- Απ. Χωριανοί είμαστε εδώ πέρα στα Μετόχια. Πελάτης μου καλός, κύριος. Ναι.
- Ερ. Ο Λαγός περίπου σε ποια ηλικία ήτανε; Μαζί με τον Ροδινό η μαζί με τον...
- Απ. Εκεί, δυο - τρία χρόνια με πέρναγε εμένα, τρία - τέσσερα χρόνια, δεν ήτανε παραπάνω. Εκεί θα 'τανε περίπου.
- Ερ. Και έπαιζε λύρα ο Λαγός;
- Απ. Ναι, ωραία λύρα έπαιζε ο Λαγός.
- Ερ. Η καταγωγή του;

- Απ. Από τα Περιβόλια.
- Ερ. Α! Από τα Περιβόλια, ε;
- Απ. Ναι. Μάλιστα.
- Ερ. Τη Λαυρεντία την έχετε γνωρίσει τη Λαυρεντία στα τραγούδια της;
- Απ. Αλίμονο.
- Ερ. Με ποιον τραγουδούσε, με τον Ροδινό και τον Μπαξεβάνη;
- Απ. Βέβαια, με τον αδερφό τζη. Και οι δίσκοι που γράψανε έναν δυο δίσκους και τραγουδούσε, έπαιζε ο Μπαξεβάνης με το Λαγό, με το Λαγό ετραγουδούσε τότες σας ο Ροδινός είχενε πεθάνει.
- Ερ. Ναι.
- Απ. Ναι, είχενε πεθάνει.
- Ερ. Με τον Λαγό, Λαγός – Μπαξεβάνης και Λαυρεντία.
- Απ. Ναι.
- Ερ. Η Λαυρεντία που ήτανε γυναίκα, χτυπούσε καλά αυτό, να τραγουδάει γυναίκα;
- Απ. Ε! να σου πω κατά κάποιο τρόπο και τώρα που το λες και πριν το πεις ήτανε στο νου μου ότι δεν πάει, δηλαδή για μένα τουλάχιστον δεν μου αρέσει, όσο καλά και αν τραγουδεί η γυναίκα για τα κρητικά. Για άλλα, για ξένα, για ξέρω ‘γω μ’ αρέσουν πάρα πολύ, όταν το λέει καλά.
- Ερ. Ναι, καλά.
- Απ. Αλλά στα Κρητικά δεν πάει και τόσο, ε, καλή ήτανε τέλος πάντων, καλή. Αλλά εδώ βλέπεις και να μιλεί κανείς, εγώ αυτή τη στιγμή που μιλώ βλέπω τον κόσμο πώς με βλέπει και πώς με ακούει. Υπάρχουνε ανδρώποι που ήρθε στο μαγαζί άνθρωπος άκου τώρα, λυράρης επαγγελματίας, και ήρθε στο μαγαζί και μου είπε ότι εκάναμε λέει ο τάδε λυράρης που δεν λέω το όνομα το Σκορδαλό και τα μάζεψε από την τάδε ώρα και έφυγε από τα Χανιά. Επαιζανε ο ένας σε ένα κέντρο, και ο άλλος σε ένα άλλο. Κόλαση έγινε. Γιατί; Διότι ήτανε εκατό εδώ και εκατό εκεί. Οι εκατό του...
- Ερ. Του ενός λυράρη ας πούμε.
- Απ. Οι ένα εκατό αυτού του νικητή, του νικητή, έβαλε τη λύρα, φωνές με συγχωρείτε, χάλια και ο πολύς κόσμος του άρεσε αυτού. Και δεν του άρεσε

αυτός, αυτός ο... ο ... πώς τον λέγανε το Θεό της μουσικής; Τση «Απόλλων».

Ερ. Πώς λεγόταν;

Απ. Ο «Απόλλων». Απόλλωνας, ο Απόλλων, Θεός τση μουσικής. Ο Θεός τση λύρας, τση λύρας ήτονε ο Απόλλων. Ναι, ο Σκορδαλός ήτονε ο Θεός τση μουσικής. Και όμως, και όμως εσχόλασε κιόλας. Μια μέρα λοιπόν έρχεται σε λίγες μέρες από μου το είπανε, εγώ τον ειρωνεύουμνε και του έλεγα, μα το άκουσα, ε, «μα καλλιιά παίζει αυτός από τον Σκορδαλό», και αυτός δεν είχενε πιάσει το δοξάρι ντου. Ούτε καν. Αλλά θέλω να πω ότι υπάρχουνε αντιλήψεις και δεν μπορείς να κρίνεις με το δικό σου το μυαλό μον' θα πούμε. Α! εδά κυρία Κατίνα πως... Και αυτή τόσο δα νιώθει. Άλλο πως εσύ είναι ετσά που το είπες. Έτσι λοιπόν γινόντουσαν οι κρίσεις και γίνονται πάντοτε σωστές ή όχι. Και μια μέρα έρχεται ο Μουντάκης και του λέω, «μωρέ, ήθελε μωρέ ο τάδε σε γινωμένη εδά συζήτηση και μου είπε πως επήγε ο Σκορδαλός, έπαιζε στα Χανιά στο «Καναρίνια» το λέγανε εκείά το κέντρο, και το λένε ακόμα. Και πήγε ο τάδε, δεν λέω το όνομα του, δεν μας ενοιάζει. Και έπαιζε στο τάδε κέντρο και τον εσχόλασε τη νύχτα». Μα την αλήθεια! Είπα πως θα σκάσει ο μακαρίτης να γελά και μου λέει «μωρέ δεν το έκανε μωρέ εμένα εκείνος εδά ο ίδιος!» Λέω «ίντα λες μωρέ». Και σας λέω, εγώ που τέλος πάντων μπορεί να μην έχω άλλη δύναμη πουθενά τόσο ή καθόλου όσο στη μουσική.

Ερ. Ναι.

Απ. Μα θα πεις τον Απόλλωνα με τον τάδε. Κατάλαβες;

Ερ. Ο Ροδινός πότε πέθανε, ποια χρονολογία, ξέρετε;

Απ. Πώς δεν ξέρω. Ο Ροδινός πέθανε το '22 ή το '23 ... το '32 ή το '33 εκεί. Νομίζω '32 πως επόθανε.

Ερ. Πόσο χρονών ήτανε;

Απ. Είκοσι δυο χρονών προς τα είκοσι τρία ήτονε. Γιατί του γράψανε ένα τραγούδι και έγραφε:

«Είκοσι δυο χρονώ 'μουνε, δεν ήμουν παρά πάνω,
γι' αυτό έπρεπε να θρίχνομαι στον κόσμο τον απάνω».

Γι' αυτό θυμούμαι πως έγραφε «είκοσι δυο χρονών 'μουνε δεν ήμουν παραπάνω».

«Διαβάτα στάσου μια στιγμή της σεληνιας τον τόπο

Κάνε λιγάκι υπομονή για ένα νεκρό και κόπο».

Ναι, το είχε γράψει θυμούμαι ποιος το είχε γράψει, φίλοι του, τέλος πάντων.

Ερ. Ο Χαρίλαος;

Απ. Ο Χαρίλαος επόθανε στην Αμερική. Ναι, αυτός ερχότανε εδώ κάθε τόσο ερχόντανε. Έπαιρνε λύρες, τρεις - τέσσερις μαζωμένες και τις είχε στην Αμερική, τις πουλούσε, τις έδινε, τις χάριζε, ξέρω εγώ.

Ερ. Εσείς με ποιους είχατε στενότερη επαφή, ας πούμε με τον Μπαξεβάνη, με τον Χαρίλαο, με τον Λαγό, με τον Ροδινό;

Απ. Μεγάλες μου επαφές ήτονε ο Ψύλλος, αλλά είπαμε ότι χωρίσαμε, παιδί εγώ με τον Ψύλλο. Και ύστερα ήμασταν με τον Μπαξεβάνη ε, και όλους τους άλλους. Πρώτα- πρώτα ο Λαγός που έπαιζε και ήτονε πελάτης μου άριστος. Ο Ροδινός...

Ερ. Έπαιρνε από σας λύρες ο Λαγός;

Απ. Βέβαια, ετούτο να... μια κόρδα δεν μπορούσε να πάρει από αλλού, δεν το επέτρεπε στον εαυτό του.

Ερ. Εσείς πότε ανοίξατε κύριε Σταγάκη το οργανοποιείο;

Απ. Το '45. Και το έκλεισα το '95. Πενήντα ακριβώς χρόνια.

Ερ. Πώς και το ανοίξατε, ας πούμε, κάνατε κάποιο άλλο επάγγελμα πριν, τι κάνατε;

Απ. Ακούστε τώρα το... Ήμουνα στο χωριό και όπως σας είπα έκαμα τέσσερις λύρες ούλες και ούλες με τον τρόπο που σας είπα προ ολίγου. Εκ των τεσσάρων η τελευταία όσο να 'ναι ήτονε η καλύτερη. Αλλά χωρίς εργαλεία και χωρίς αυτό. Επειδή ήρθα ύστερα στο στρατηγείο σου λέω, είχαμε να εμποδίσουμε γιατί ανήκα σου λέω σε μια ομάδα της ΕΟΡ λεγομένης ΕΟΡ, ήτονε η εθνική αντίσταση, ναι. Και πήγανε οι Γερμανοί και τυλίξανε ένα, Ξανθός ελέγετο καπετάνιος με την ομάδα του. Και μας ετηλεφώνησαν και βγήκαμε δυο αυτοκίνητα και πήγαμε για ενίσχυση. Όταν επερνούσαμε στην Επισκοπή ήτονε το Στρατηγείο προωδημένο εκεί δα, εμείς ήμαστε

εδώ η Διοίκησης. Και όπως επερνούσαμε στο Στρατηγείο ακούω, Σταγάκης, Σταγάκης, και βλέπω έναν παρ' ολίγο να φύγει από το μπαλκόνι. Και είναι ο λοχαγός απού ήταν στην Αλβανία σας λέω ο οποίος είχενε γίνει Συνταγματάρχης. Και ήτανε Υπασπιστής στο Στρατηγείο.

Ερ. Υπασπιστής, ε;

Απ. Ναι, εκατεβαίνω, το τι έγινε. Βλέπει ο Κελαϊδής ο Διοικητής, τότε Διοικητής της Κρήτης Ελλάδος γιατί η άλλη Ελλάδα ήτανε Ελλάδα ακόμη. Κατεβαίνει, όχι κατεβαίνει, μόνο φωνάζει «Γιάννη ελάτε απάνω. Ελάτε με τον νεαρό απάνω», είδε τις αγκαλιές, τα φιλιά ξερώ 'γω. «Ποιος είναι ο νεαρός»; Λέει «άστα κύριε επιτελάρχα», του λέει. «Αυτός είναι που συνάντησα στην Αλβανία, το καημένο και ξέρω 'γω και είπα πως εσκοτώθηκε γιατί το είδα άλλη μια φορά το είδα και ετραυματίστηκε και έφυγε και είπα πως απέθανε, μα βλέπω πως είναι...». Και έκλαιγε ο άνθρωπος κι εγώ το ίδιο. Και μου λέει «θέλουμε έναν έμπιστο» μου λέει σιγά-σιγά «και θα κάτσεις εδώ μέχρι αυτό». «Δεν μπορώ» του λέω «να κάτσω κύριε Γιάννη γιατί έχω οικογενειακές υποχρεώσεις, το σπίτι μας ήτανε πάνω - πάνω εκείά στην Επισκοπή και πρέπει να αυτό να καδιζώ γιατί θα μου δώσει ζωή». «Εστω και μέρες μου λέει θα κάτσεις...».

Ερ. Ναι.

Απ. Και ακούει τώρα ο Κελαϊδής, να τότε βάλουμε... «ξέρεις από τηλέφωνα;» μου λέει, λέω «όχι, δεν ξέρω». Λέει «θα σε μάθομενε». Και άμα μπήκα θα στο γραφείο ύστερα έκανε θεωρία, και μου λέει «ένα πράμα θέλω από σένα και μου είχε δώσει τις καλύτερες συστάσεις, αυτό και πως είσαι καλός, καλό παιδί και ξέρω 'γω. Θέλουμε έναν άνθρωπο εμπιστοσύνης» μου λέει. Εμπιστοσύνης, έναν άνθρωπο εμπιστοσύνης. Και όπως με είχενε μου λέει πάρε... ο Συνταγματάρχης ο Γιαννάκος «είσαι εσύ και θα κάτσει και αυτός μέσα». Και έκατσα λοιπόν και μου δώσανε χαρτί, απολυτήριο δηλαδή ότι υπηρέτησα με αυτοθυσία και ξέρω 'γω.

Ερ. Μισό λεπτάκι.

CD 2

- Απ. Το Στρατηγείο που λες από την Επισκοπή έφυγε μετά και ήρθε εδώ και μαζί με αυτό και εγώ όπως σας είπα ξέρω ‘γω τηλεφωνητής, ελεγκτής στα τηλέφωνα, ξέρω ‘γω. Και ήτونه εδώ, εδώ στην εκκλησία απέναντι ένα οργανοποιείο.
- Ερ. Στους Μάρτυρες.
- Απ. Ναι, εδώ. Ένα οργανοποιείο, ας το λέμε οργανοποιείο όπως είναι και τώρα, φτιάχνανε όργανα, τέλος πάντων.
- Ερ. Ποιος το είχε, ποιος το είχε, θυμάστε;
- Απ. Και...ε;
- Ερ. Ποιος το είχε;
- Απ. (Γνέφει αρνητικά).
- Ερ. Ναι.
- Απ. Και μου λέει, του λέω εγώ «πόσο θες να μου κάνεις μια λύρα, πόσο θες να μου κάνεις μια λύρα; Αλλά με τη συμφωνία θα την φτιάχνω εγώ και θα στην πληρώσω σαν να την έχεις σάξει εσύ μοναχός σου. Και όπου δυσκολεύομαι θα σου πω ‘φτιάξε το εσύ τούτο δω’ και εγώ θα συνεχίσω. Γίνεται»; Λέει «γίνεται».
- Ερ. Εσείς δηλαδή θέλατε κυρίως τα εργαλεία του;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Έτσι;
- Απ. Ναι, ναι, ναι. Για’ δεν είχα...
- Ερ. Και θέλατε να την κάνετε όπως ξέρατε εσείς;
- Απ. Ναι, όπως εκατελάβαινα τη δύναμη μου ότι θα την κάνω.
- Ερ. Ωραία. Ποια χρονιά αυτό;
- Απ. Ήτونه τέλος του ‘44, αρχές ‘45. Ήτونه οι Γερμανοί ακόμη στην Κρήτη. Του λέω «πόσο, πόσο θες, τα λεφτά θα τα πάρεις αμέσως κ.λπ.». Και μου λέει «Μανόλη άκου να δεις, τα λεφτά δεν έχουνε βρει την αυτήν τωνε, εγώ θέλω λάδι». Λέω «να σου φέρω λάδι».
- Ερ. Ήθελε λάδι ο άνθρωπος.
- Απ. Ναι. «Πόσο λάδι θέλεις»; Λέει «σαράντα οκάδες τση φτιάχνω, σαράντα οκάδες ζητάω από σένα...».
- Ερ. Αρκετό.

Απ. Ναι, «...και εφόσον θέλεις να την φτιάξεις εσύ, φτιάξ' την». «Εντάξει, σαράντα θα σου δώσω, πενήντα θα σου δώσω. Αλλά λάδι έχουμε στο σπίτι του λέω, λάδι βγάνομε και στο σπίτι, για να μην σου κουταλομετρώ την ημέρα που θα την πάρεις το λάδι δεν σου χρειάζεται για να το βάλεις στο σπίτι. Σου χρειάζεται για να το πουλήσεις να το κάμεις λεφτά»; Λέει «ναι». «Ε τότε θα σου δώσω τα λεφτά όσο κάνει το λάδι τότες σας». «Εντάξει». Βάναμε μπροστά την ίδια μέρα. Φτιάχνω, φτιάχνω μια λύρα, όχι πως λένε τώρα για το Σπαγάκη, όπως θα 'ρθούνε τα πράγματα. Όπως έρθουν τα πράγματα. Φτιάχνω μια λύρα καλύτερη από τις λύρες του. Αυτός ήτονε εγωιστής ο μακαρίτης, αλλά με παραδέχθηκε όμως ότι είναι καλύτερη από τσι λύρες του.

Ερ. Εσείς το είχατε μέσα σας, είχατε δει κανένα να φτιάχνει;

Απ. Το;

Ερ. Το είχατε μέσα σας αυτό λέω;

Απ. Μέσα, μέσα.

Ερ. Είχατε δει κανέναν άλλον να φτιάχνει λύρες;

Απ. Όχι, όχι. Ήτονε ένας και επήγα και έσιαξα δυο - τρεις κατά διαστήματα, δηλαδή από παιδί και μου την σπάσανε την μια φίλοι μου, και την άλλη την έδωκα σε ένα γουρούνι, με συγχωρείτε, γιατί δεν έπαιζε δεν είχε φωνή και σας λέω την άλλη χρονιά δηλαδή έκανα ακόμα τρεις. Και αυτό ό,τι είδα εκεί, ό,τι είδα εκεί. Αλλά ήμουνα πολύ... Και είδα και εγώ και εργόμουνα από το Στρατηγείο καμιά φορά και έβλεπα πως τση έφτιαχνε. Όπως και στο μαγαζί εγώ ήμουνα εκεί πέρα και με παρακολουδούσαν. Λοιπόν...

Ερ. Και ποια είναι η αφορμή ας πούμε και ξεκινάτε να ανοίξετε τώρα μαγαζί;

Απ. Θα σου πω τώρα.

Ερ. Φτιάχνετε τη λύρα, πετυχαίνει η λύρα.

Απ. Πετυχαίνει η λύρα.

Ερ. Την παίρνετε, παίζετε σε γλέντια;

Απ. Παίρνω τη λύρα κι αρχίζω τα γλέντια.

Ερ. Αρχίζετε τα γλέντια.

Απ. Αλλά...

- Ερ. Μπορούμε να πούμε γύρω στο '45 και μετά αρχίζετε να γίνεστε επαγγελματίας λυράρης;
- Απ. Ναι. Ναι, ναι, ναι.
- Ερ. Από τότε έτσι;
- Απ. Ναι. Όχι, όχι, από το '40 μπορώ να σου πω πως ήμουνε. Εγώ εις τον πόλεμο σου είπα, άπαξ και έχασα τον Ψύλλο, έχασα τα πάντα. Πρώτο. Δεύτερο, ήτونه ο πόλεμος. Και καταδιώκουμουνε κιόλας γιατί ήμουνα στο βουνό και είχα τα χαρτιά κάτω και δεν μπορούσα να πάω να παίξω πουθενά εγώ στην Κατοχή, όλη την Κατοχή. Μετά που φύγανε ήμουνα πάλι τραυματισμένος παρόμοια όπως εδώ, αλλά όχι ακριβώς όπως είμαι τώρα, ψυχολογικά, είχα χάσει τον Ψύλλο, είχα χάσει φίλους, συγγενείς.
- Ερ. Ο Ψύλλος πότε πέθανε, το '40;
- Απ. '41 την ημέρα του Δεκαπενταύγουστου.
- Ερ. Μάλιστα.
- Απ. Ναι, λοιπόν.
- Ερ. Από τον πόλεμο ή αρρώστησε;
- Απ. Καρκίνο, καρκίνο, ότι ακριβώς είχενε ο γιος μου. Εκεί όπως τον είχενε όπως αυτό... Ακριβώς σου ελέω. Μπορεί να ήταν και τις ίδιες μέρες. Τόσο να ημερών ακόμη και ήμουνε έτσι ψυχολογικά δηλαδή δεν ήθελα να πάω σε γλέντια καλά - καλά. Επήγαινα πότε - πότε αλλά εν τω μεταξύ μου τη δίνει και λέω «μα στο χωριό θα κάθομαι, εγώ βρε ξέρω να κάνω λύρα κι θα κάθομαι επαέ»; Και μια φορά τσακώνομαι με την μακαρίτισσα τη μάνα μου και της λέω «άκου να δεις, από σήμερα τση λέω να ξανοίγεις τα άλλα κοπέλια και εμένα μην με ξανοίγεις καθόλου, να πεις πως δεν με έκανες. Εγώ θα πάω στο Ρέθεμνος και θα ανοίξω μια δουλειά». Και θυμούμαι την μακαρίτισσα, μου λέει «ναι μωρέ, να μην ξεχάσεις να τρυγήσεις τις μέλισσες». Αστείο, ψόμματα τώρα. «Να τρυγήσεις τις μέλισσες να πουλήσεις το μέλι ότι και καλά πόσα θα πάρεις».
- Ερ. Πόσα θα πάρεις, τι θα βγάλεις.
- Απ. Ναι. «Μην σε μοιάζει εσένα».
- Ερ. Εσείς πιστεύατε ότι όμως έχετε τη δύναμη να γίνετε καλός οργανοποιός.
- Απ. Ναι, το είχα μέσα μου, στο αίμα μου.

- Ερ. Το πιστεύατε δηλαδή αυτό και το ξέρατε ότι θα πετύχετε;
- Απ. Εκατό τοις εκατό, χίλια τα εκατό, το ήξερα και θα αρχίζω να κάνω λύρες.
- Ερ. Ναι. Μάλιστα.
- Απ. Έρχομαι λοιπόν και πάω, ήτونه ένα χάος μπορεί να το πεις.
- Ερ. Πού; Στο Ρέθεμνος;
- Απ. Εί ναι, σε τούτο το δρόμο πέρα – πέρα εκεί ήτونه, τώρα είναι μια θαρρώ πως τώρα το αλλάξανε, ήτανε αυτό.
- Ερ. Δημακοπούλου λέμε τώρα, έτσι;
- Απ. Ναι, φερετροπωλείο, ξορκισμένα, φερετροπωλείο. Μα νομίζω πως το έχουνε αλλάξει, μα δεν το έχω δει, δεν περνώ από ‘δω.
- Ερ. Ναι.
- Απ. Λοιπόν, και πάω είναι χωριανός αυτός που το ‘χενε. Και του λέω έτσι κι έτσι. «Άδειο δεν το ‘χεις αυτό νε»; «Αποθήκη το ‘χω» μου λέει, ήτونه και παπάς αυτός.
- Ερ. Ναι.
- Απ. «Αυτό κι αυτό σκέφτηκ. «Ίντα λες»; μου λέει «πώς...»; «Μή σε νοιάζει εσένα, εγώ θα σου δίνω το μηνιάτικο, μην σε νοιάζει».
- Ερ. Εσείς τι θέλατε απ’ αυτόν;
- Απ. Άκου τώρα. Να μου νοικιάσει το μαγαζί.
- Ερ. Είχε μαγαζί, άδειο;
- Απ. Ναι, είχε μαγαζί άδειο.
- Ερ. Ναι.
- Απ. Έχω λοιπόν, με συγχωρείτε, δυο γαιδάρους, δυο. Ο μεγάλος ο ζωηρός ήτونه σα το μουλάρι. Δεν μπορούσαν να το επαλέψουν, ποιοι να τον απαλέψουν τώρα; Γυναίκες; Και λέω «θα πουλήσω το γάιδαρο να μαζέψω λεφτά». Και μάζεψα τριακόσιες είκοσι οκάδες λάδι τον επούλησα. Και δίνανε τότε τα μουλάρια, με συγχωρείτε, της Ούρα, έφερνε μουλάρια.
- Ερ. Ούδα;
- Απ. Ούρα, ναι, λέγεται Ούρα... μια οργάνωσις από το εξωτερικό ήτανε, η Ούρα λεγομένη και τα έδινε τετρακόσιες οκάδες λάδι. Εγώ τον έδωκα τριακόσιες είκοσι.
- Ερ. Φθηνά τον επούλησατε το γάιδαρο.

- Απ. Για να έρθω εδώ.
- Ερ. Για να 'ρθείτε.
- Απ. Δεν είχα λεφτά.
- Ερ. Ο γάιδαρος ήταν δικός σας ή της οικογένειας;
- Απ. Δικός μου, ατομικά δικός μου και τελείωσα και η ζωή μου, αμέ γιατί εβρήκα την ταυτότητα μου πως δεν ήταν εκείνα που τον έδειξα και των έφυγα εγώ μέσα από τα πόδια. Και αρχίζανε μέσα σε ένα καλαμιώνα, εσφυρίζανε οι σφαίρες σαν τη βροχή, αλλά δόξα τω Θεώ, γλίτωσα.
- Ερ. Γλιτώσατε.
- Απ. Ναι, και εγώ σου λέω τόσο θα και έρχομαι και βρίσκω, είχαμε συνεννοηθεί να πάω να μου δώσει σημείωμα εκείνος να πάω από το μαγαζί, Στοά Αρσακείου 10, στη Γαιϊτάνου, και στη Ζωοδόχου Πηγή 25. Είχανε τα υλικά που μου χρειάζονταν. Να πάω από κει να ψωνίσω.
- Ερ. Αθήνα τώρα;
- Απ. Ναι, Αθήνα. Να ψωνίσω από εκεί, εγώ δεν είχα ξαναπάει, αλλά ρωτώντας πας όπου θες ξέρω 'γω τι. Πήρα ταξί και με πήγαινε.
- Ερ. Πού ξέρατε τι υλικά πρέπει να πάρετε, τα μάδατε από αυτόν τον οργανοποιό που είπατε;
- Απ. Ναι, μου τα 'γραψε αυτός. Μου τα 'γραψε αυτός. Και πάω...
- Ερ. Αυτός δεν φοβήθηκε ότι θα γίνετε ανταγωνιστής του, θα του φάτε τη δουλειά;
- Απ. Μα δεν το είχα στο πρόγραμμα ούτε εγώ ούτε αυτός. Αλλά ήτανε ένας τύπος τέτοιος, ο Θεός να του συγχωρέσει και του συγχωρώ και εγώ, δεν ήταν για δουλειά. Ήτανε και κουμαρτζής, και μπεκρής, και γκομενάκιας και ξέρω 'γω. «Βρε Ανδρέα, εμείς εξεκινήσαμε από φτωγά σπίτια και όπως μου λες το σπίτι σας είναι πιο φτωχό από το δικό μας. Και πολεμάς τώρα να... διαλύσεις και εμένα εκτός του εαυτού σου»; Βρε ξέρεις τι θα κάνουνε, ύστερα από δυο μήνες, τρεις, κι έφερνε, με συγχωρείτε, έφερνε γυναίκες έφερνε μες στο μαγαζί, μα δεν μπορώ να το πω τώρα γιατί, τέλος πάντων. «Εγώ δεν ανέχομαι» του λέω «τέτοια πράγματα». «Και από αυτήν τη στιγμή σου λέω...» και δεν ήτανε δυο μήνες απού είχαμενε που δουλεύαμε. Δουλειές δεν ήτανε τότε, κάτι λίγες.

- Ερ. Δουλειές λίγες τότε.
- Απ. Ε;
- Ερ. Λίγες δουλειές τότε.
- Απ. Λίγες δουλειές. Κάναμε, δεν κάναμε τόσοι... Τέλος πάντων και μου λέει ήταν ένας φίλος μας εκείά πέρα, ήτανε καλός φίλος μας και των δυο. Και μου λέει «πιάσε το μαγαζί και θα διαλέξω». «Πιάσε», εννοείται, «υπολόγισε το πόσο κάνει και θα σου δώσω τα μισά να το πάρω ή θα σου τ' αφήσω να μου δώσεις εσύ τα μισά».
- Ερ. Να το έχετε συνεταιρικό;
- Απ. Ναι, συνεταιρικό το 'χαμε βέβαια, γιατί έβαλα εγώ αυτό που έφερα και αυτός δεν είχε τίποτα μέσα. Το είχε αλκατέρα.
- Ερ. Αυτός τι θα έκανε, θα έφτιαχνε όργανα;
- Απ. Ναι, λέω, όργανα έκανε. Ναι, δεν σας είπα ότι με αυτόν έκανα τη λύρα;
- Ερ. Ναι, θα το κάνατε συνεταιρικό με αυτόν, ναι.
- Απ. Ναι, ναι.
- Ερ. Γιατί αυτός δεν είχε μαγαζί, έπρεπε να συνεταιριστεί;
- Απ. Δεν είχε, τα είχε ξεπουλήσει, είχε χρεοκοπήσει δεν ήξερε πού χρώσταγε, σου ελέω ήτανε τσαρλατάνος. Καλή ψυχή ο κακομοίρης, καλή ψυχή αλλά ήτανε...
- Ερ. Κατάλαβα, ναι.
- Απ. Τρελοκομείο, καθαυτό τρελοκομείο.
- Ερ. Ναι.
- Απ. Τέλος πάντων, μου λέει «εγώ έχω που έχω δουλειά έχω και συγγενείς και έχω και ξαδέρφια στην Αθήνα και θέλω να πάω στην Αθήνα. Και θα το δώσω το μαγαζί το μισό, αν το θέλεις να το πληρώσεις να το κρατήσεις ειδάλλως θα βρω κανέναν άλλον να του δώσω το μισό».
- Ερ. Ναι.
- Απ. Πράμα που μου ήτανε δύσκολο, γιατί και λεφτά δεν υπήρχανε και την τέχνη δεν είχα μάθει και από πού 'θε να την μάθω, από αυτόν; Αλλά λίγο - πολύ κάνε τούτο δω, φέρε αυτό από δω, και βλέπω... δηλαδή δεν ήτανε τόσο δύσκολο για μένα.
- Ερ. Δηλαδή κάνατε διορθωτικές κινήσεις και το φτιάχνατε;

- Απ. Ναι, μπράβο. Και συμφωνούμε τέλος πάντων και του δίδω ορισμένα...
- Ερ. Από το γαϊδάρο τώρα.
- Απ., Ναι, ναι, ναι. Όχι, όχι. Του γαϊδάρου τα είχα πάρει και τα είχα βάλει μέσα στο μαγαζί. Ήτονε υλικά τα οποία τα είχα βάλει στο μαγαζί, δεν θυμάσαι που σου λέω πως επήγα στην Αθήνα και...
- Ερ. Ψώνισατε.
- Απ, Και τα ψώνισα.
- Ερ. Από που τα δίνετε;
- Απ. Άλλα λεφτά ήθελε ύστερα. Και πούντα;
- Ερ. Είχατε;
- Απ. Όχι βέβαια. Αλλά είχα πάντοτε και έχω δόξα το Θεώ καλούς φίλους και καλούς συγγενείς. Βρήκα λοιπόν ένα συγγενή μου...
- Ερ. Δανειστήκατε.
- Απ. Και του λέω «βρε αυτό και αυτό». «Έμπα» μου λέει, «προχώρα, εδώ είμαι». Με τη συμφωνία πριν ακόμη ξέρω πόσα θα βρω, «πόσα θες, γιατί δεν μπορώ να στα δώσω ούλα». Λέει «τα μισά». Του λέω «μωρέ εσύ Γιάννη, έτσι κι έτσι», «κεντάξει, έμπα» μου λέει. «Πε' του να έρθει να του κάνουμε και χαρτί, γιατί είναι κακό στιλ που δουλεύει, παγαπόντης». Να κάνουμε και χαρτί και να του δώσουμε τα μισά, και να κάνουνε την προθεσμία εξόφλησης.
- Ερ. Να βάλετε την;
- Απ. Την προθεσμία εξοφλήσεως. Πότε θα τον εξοφλήσω.
- Ερ. Εγώ να ρωτήσω κάτι, γιατί δεν το ανοίγατε μόνος σας, ήτανε πολύ μεγάλο το έξοδο του ενοικίου;
- Απ. Γιατί δεν το νοίκιασα μόνος μου;
- Ερ. Ναι.
- Απ. Γιατί ήτανε συνεταίρος με αυτόνε.
- Ερ. Γιατί; Τον χρειαζόσασταν;
- Απ. Ε, δε σου είπα πως... Α! εξέχασα να σου πω ότι όταν έφτιαξα τη λύρα και την είδενε, πίστευε ότι έχω αυτή... Μου λέει αυτός δεν, δεν ήξερε πού χρώσταγε, ήτονε ραμολιμέντο.
- Ερ. Ενθουσιάστηκε.

- Απ. Και μου λέει, «Μανόλη, εγώ θωρρώ κι έχεις μωρέ αντίληψη», δὴθεν δα τότες δα ὅτι ἔχω εγὼ αντίληψη. Και εγὼ τη δεύτερη λύρα που ἔκανα, ἦταν καλιά ἀπὸ τσι λύρες του. Εἶχε δὲν ξέρω, δηλαδή πὼς να το πω, γεννημένος για αὐτή τη δουλειά. Γεννημένος. Και με παραδέχεται και ὄχι, ἦτονε εγωιστής. Ἐν πάσει περιπτώσει. Και μου λέει «να πιάσομε να συνεταιριστούμενε». Και συνεταιριστήκαμε.
- Ερ. Εσεῖς γιατί θέλατε συνεταιρισμό; Εφόσον ἦτανε, ας πούμε ἔτσι...;
- Απ. Να πάρω τα πράγματα ἀπὸ την Αθήνα και να αρχίσω να κάνω χωρὶς εργαλεία, χωρὶς, χωρὶς; Πὼς ν' αρχίζω;
- Ερ. Δύσκολο, ε;
- Απ. Ναι, δύσκολο. Βέβαια.
- Ερ. Ἐπρεπε μετὰ να αγοράσετε και εργαλεία...
- Απ. Ναι, ναι. Διατυπώσεις μεγάλες. Και μια μέρα μου λέει, «όντε θα σιάζω τη λύρα μου λέει, θα σου πω να κοιτάξεις, να κοιτάξεις, ειδᾶλλως να μὴν κοιτάξεις». «Μα ἴντα εἶπες μωρέ; Εσύ κάτι θάνει ο νους σου, γιατί; Πὼς το λες αὐτό το πράμα, κι ἴντα... ἔχεις στο νου σου να χωρίσομεν»; «Εγὼ δὲν το ἔχω στο νου μου, αν το ἔχεις στο νου σου, εγὼ...». Ναι, ναι, ναι... Μια μέρα λοιπόν, γίνεται μια παρεξήγηση στο μαγαζί.
- Ερ. Για να καταλάβω, αὐτός σας εἶπε ὅτι «ἀμα φτιάχνω τη λύρα»...
- Απ. Ναι, ναι, «θα κοιτάξεις να κάνεις ἄλλη δουλειά». Δὲν ἦτονε με τα καλά του ο ἄνθρωπος. Εγὼ τσατίστηκα, λέω αὐτός σκέφτεται πονηρά και μου το ἔκανε που λέω ἐμένα...
- Ερ. Σκέφτεται... να χωριστούμε μετὰ.
- Απ. Ναι. Και του λέω «ἀκου να σου πω, ἀπὸ τώρα σου λέω να κάτσουμε να φτιάξουμε ἕνα χαρτί, γιατί μέχρι τώρα ο Σταγάκης δὲν ἐφτιαχνε χαρτιά, δὲν του φτιάχνανε, παρόλο που δὲν ἔχω συναλλαγές μεγάλες, ξέρω ἔγω με μεγάλα ποσὰ τα οικονομικά που ἔχω, δηλαδή που δὲν ἔχω πράμα, ἀλλὰ ἐν πάσει περιπτώσει εγὼ το λόγο μου τον ἔχω συμβόλαιο και ξέρω ἔγω.
- Ερ. Ναι.
- Απ. Λοιπόν...
- Ερ. Το χαρτί αὐτό τι θα ἔλεγε;
- Απ. Ὅτι «σήμερα συνεταιριστήκαμε με την κυρία τάδε με τον κύριο τάδε...».

- Ερ. Και το έχουμε 50-50% ας πούμε;
- Απ. Ναι, ναι.
- Ερ. Ναι.
- Απ. Ο καθένας ξέρω 'γω και... και... ό,τι ήθελε να χρειαστεί να γράψουμε, με την υπογραφή του καθενός. Καταλάβατε;
- Ερ. Λοιπόν, ποια χρονολογία γίνεται αυτός ο συνεταιρισμός;
- Απ. '45.
- Ερ. '45. Έχει τελειώσει ο πόλεμος...
- Απ. Ναι, το '45 σου λέω.
- Ερ. ...Εσείς ξαναρχίζετε να παίζετε λύρα ή όχι; Μετά τον πόλεμο;
- Απ. Πώς δεν έπαιζα, έπαιζα σε ελάχιστα γλέντια γιατί είχα χάσει τον Ψύλλο. Είχα χάσει τον Ψύλλο. Και ο Μπαξεβάνης που παίζαμε και με αυτόν είχε ανοίξει το λεγόμενο «Εθνικό», ένα μαγαζί που δεν το 'χεις δει στην Κρήτη, δεν εδούλευε στην Κρήτη τόσο δα μαγαζί.
- Ερ. Ποιο ήταν αυτό;
- Απ. Καφέ, ζαχαροπλαστείο, κάτω στην προκυμαία. Έμπαινε από την αγορά και έβγαινε στην προκυμαία.
- Ερ. Έπαιζε εκεί μέσα;
- Απ. Όχι βέβαια. Πήγαινε στα γλέντια, μόνο γεροντίες τις λέγαμε, κάναμε. Παίζαμε δηλαδή στις παρέες, κάναμε παρέες και παίζαμε τζάμπα.
- Ερ. Γεροντίες;
- Απ. Ναι. Γεροντίες. Ναι, εγώ ήμουν ο μικρότερος των και τους πείραζα εκείά πέρα. Καλή παρέα βέβαια, ήτανε τιμή μου να μου λένε καλημέρα αυτοί οι ανθρωποι. Μ' άρεσαν πολύ και των άρεσα.
- Ερ. Οπότε ο Μπαξεβάνης είχε ανοίξει το καφέ - ζαχαροπλαστείο...
- Απ. Ναι, με άλλον έναν βέβαια μαζί.
- Ερ. Ναι, ο Ψύλλος είχε πεθάνει.
- Απ. Ο Ψύλλο είχε πεθάνει.
- Ερ. Εσείς ποιο λαουτιέρη είχατε;
- Απ. Δεν είχα. Δεν έπαιζα.
- Ερ. Α, μείνατε ξεκρέμαστος.

- Απ. Δεν πήγαίνα σου λέω, δεν πήγαίνα σε γλέντια. Α... επειδή καμιά φορά το επιμένανε και επειδή και δεν ήμουν ποτέ φιλοχρήματος αλλά μου χρειάζονταν. Και μου αρέσανε. Ναι επήγαίνα με κάποιο τρόπο με τον Μπαξεβάνη σε δυο - τρεις καλούς γάμος, επήγαμε με διάφορους άλλους, με καλέσανε οι ίδιοι οι λαουτιέρηδες δηλαδή. Και ύστερα δεν πήγαίνα. Μόνο άρχισα, άρχισα και έκανα το οργανοποιείο. Και το οργανοποιείο ήτονε για μένα δεκαπέντε, δεκάξι ώρες το εικοσιτετράωρο.
- Ερ. Τόσο πολλές.
- Απ. Α... δεν εμπόρουνα να ησυχάσω. Και δεν εκουράζουμουν. Άσε τώρα μωρά, ναι, και ξέρω εγώ και με τράθανε, το γιαγκίνι που λένε τση δουλειάς, το πάθος.
- Ερ. Το πάθος.
- Απ. Ναι, ναι.
- Ερ. Να σας ρωτήσω κάτι, το ανοίξατε εξαρχής στο μέρος που ήτανε μέχρι που το κλείσατε;
- Απ. Μέχρι που χωρίσαμε, το ίδιο μαζί από και το είχαμε αρχίζει.
- Ερ. Από την αρχή εκεί;
- Απ. Ναι, ναι. Από κει εφύγαμε, εκεί...
- Ερ. Εκεί πιο ήτανε;
- Απ. Εις τους Τέσσερεις Μάρτυρες απέναντι.
- Ερ. Απέναντι.
- Απ. Ναι. Δεν ξέρω τώρα το έχουνε χτισμένο ή...
- Ερ. Στο ίδιο δρόμο δηλαδή εδώ Δημακοπούλου;
- Απ, Ναι, ναι, ναι...
- Ερ. Ρέθυμνο.
- Απ. Στην εκκλησία απέναντι. Αν δεν κάνω λάθος ακόμα είναι ερήπειο, αν δεν κάνω λάθος, δεν θυμούμαι, το χτίσανε, δεν το χτίσανε, θα σε γελάσω.
- Ερ. Λοιπόν το ανοίγετε το μαγαζί, κάθεστε δεκάξι ώρες το εικοσιτετράωρο...
- Απ, Ναι, και με αρχίζει αυτός λοιπόν, άμα αυτό εγάειρα και νόμιζε ότι θα κάνω εγώ του εαυτό μου. Μωρέ εσύ, του λέω Ανδρέα...
- Ερ. Θα κάνουμε πάλι, δεν ακούω καλά.

- Απ. Όντε δεν θέλω να καταλαβαίνεις θα στο λέω, θα φτιάχνω εγώ και φτιάχνε εσύ άλλη δουλειά. Το μαγαζί είναι μεγάλο, κάνε, κάνε κάτι.
- Ερ. Ναι.
- Απ. Εκαταλάβω ότι σήμερα είδα ή μπρος θα πάμε ή πίσω. Θα φτιάξουμε χαρτί, μα λέει και ξέρω 'γω, «δεν θέλω χαρτιά». Λέω «όχι, θα το φτιάξεις το χαρτί» του λέω.
- Ερ. Εσείς το '45 ήσασταν γύρω στα τριάντα δύο;
- Απ. Ναι.
- Ερ. Ναι, είχατε το μυαλό στο κεφάλι σας.
- Απ. Ναι, πώς, πώς.
- Ερ. Αυτός ήτανε δυο - τριών χρονών μικρότερος. «Θα φτιάξουμε χαρτί» του λέω. Λέει «μα και ξέρω εγώ». «Βρες» του λέω «κανένα, φτιάξε το και αν δώσεις λεφτά και ξέρω 'γω θα σου δώσω τα μισά λεφτά». Δεν μ' άφηνε, τίποτα, «μου χρειάζεται γιατί χρωστώ της κυρίας Μαρίας, θα τα κρατήσω και θα στα δώσω άλλη φορά γιατί θέλω να πάρω κάτι» και τότες άλλες αφορμές εκ των οποίων σου λέω ήρθε η κατάσταση στο ώριμο, όπως το σύκο, να πέσει. Κάνεις έτσι το σύκο και πέφτει.
- Ερ. Πότε ήρθε αυτό;
- Απ. Το '45, τότε, τότε. Σε λίγο διάστημα σε διάστημα τριών μηνών, δυο - τριών μηνών.
- Ερ. Χωρίσατε;
- Απ. Ε;
- Ερ. Χωρίσατε.
- Απ. Ναι. Ναι, αυτός λέει «εγώ δεν θέλω μαγαζί θέλω τα λεφτά». «Δεν μπορώ να στα δώσω τα λεφτά ούλα» του λέω «γιατί το ξέρεις δεν μου έχεις αφήσει πεντάρα, θα σου δώσω τα μισά και τα άλλα δανεικά», όπως ακριβώς ήτανε τα πράματα. «Εντάξει» μου λέει «κάνω τη δουλειά μου τώρα και μετά θα μου δώσεις τα άλλα». Εντάξει συμφωνώ, φτιάχνουμε το χαρτί, υπογράφουμε και παίρνει το ένας αυτός και εγώ το άλλο. Εφτιάξαμε δυο χαρτιά. Είχα εγώ τα λεφτά να του τα δώσω και του τα δίνω και φεύγει.
- Ερ. Τα μηχανήματα μείνανε μέσα.

- Απ. Όλα ήτونه, όλα μαζί, όλα μαζί. Και τα υλικά που είχα αγοράσει εγώ και έκανε να λάβει τα μισά. Ήτونه και τα μηχανήματα, τι μηχανήματα...
- Ερ. Τέλος πάντων ό,τι είχε ο άνθρωπος.
- Απ. Δυο σκαρπέλα είχε ...
- Ερ. Αυτά.
- Απ. Ναι, ραπολιμέντο. Τέλος πάντων, φεύγει ο άνθρωπος, απομένω εγώ πού να ησυχάσω, πού να κοιμηθώ ξέρω 'γω που να αυτό, πού να πιάσω και πού να αφήσω. Σιγά - σιγά, σιγά - σιγά έπιασενε η δουλειά 100%, δηλαδή δεν το περίμενα. Να 'ρθουνε που λες και αρχίζω και έπιανα 170 δρχ. θυμούμαι στην αρχή οι λίρες, 170 δρχ., λίρα ολόκληρη.
- Ερ. Αλλά εκείνα τα χρόνια ήτανε σπουδαία λεφτά.
- Απ. Ναι, ναι. Βέβαια, βέβαια.
- Ερ. Ήτανε λεφτά, βέβαια.
- Απ. Άμα δε να περισσέψουν λίγα- λίγα έκανα λίρες χρυσές. Που και μια, καμιά φορά.
- Ερ. Χρυσές δηλαδή;
- Απ. Χρυσές λίρες, δεν ξέρεις χρυσές λίρες; Ήτον εδώ, ήτον εδώ, μια στιγμή, ήτونه εδώ ένας μεσίτης και είχενε και ήτونه και φίλος μου. Και σμίγαμε εκείά στου Μπαξεβάνη και μ' άρεσε να κάνω χρυσές λίρες πότε - πότε που μου περισσεύανε. Και είχε η χρυσή λίρα 130 με 150 δρχ. Και τις έκανα τζάμπα εγώ τις λίρες, λέω.
- Ερ. Τι εννοείτε χρυσή λίρα, δεν καταλαβαίνω.
- Απ. Δεν ξέρεις την χρυσή λίρα;
- Ερ. Ενθύμιο μικρό;
- Απ. Χρυσή λίρα, από χρυσό.
- Ερ. Από χρυσό.
- Απ. Ναι παιδί μου.
- Ερ. Τι ήτανε καρφίτσα, τι ήτανε;
- Απ. Ποιο;
- Ερ. Τι ήτανε καρφίτσα, τι ήτανε;
- Απ. Όχι καρφίτσα είναι αυτός που θέλει να την κρεμάσει...
- Ερ. Να την κρεμάσει.

- Απ. Μπράβο. Αλλιώς είναι χρυσές λίρες. Εχθές έδωκα σ' ένα τέσσερις, δικός μου άνθρωπος και έδωσα μια μου είπε αυτός που μου την είχε δώσει, φύλαξε την τούτηνε όσες βρεις τέτοιες, γιατί αυτή έχει δυο με δυόμιση φορές όσο έχει η κάθε λίρα. «Γιάντα μωρέ» του λέω. «Να σου δείξω». Και είναι του 1896, 1896 με την βασίλισσα την... τέλος πάντων. Δεν την θυμούμαι εδώ, ας είναι. Βασίλισσα τότε εκείνης της εποχής
- Ερ. Για να καταλάβω, εσείς σκαλίζατε το χρυσάφι;
- Απ. Όχι Παναγία μου.
- Ερ. Όχι, τι κάνατε;
- Απ. Το χρυσό αυτό είναι μονάδα, αγγλική μονάδα, δεν έχεις ακούσεις τις χρυσές λίρες;
- Ερ. Όχι.
- Απ. Βρε...
- Ερ. Α, μιλάτε για τις λίρες, το νόμισμα.
- Απ. Το νόμισμα, παιδί μου.
- Ερ. Εγώ νόμιζα λύρα που παίζουν. Ότι ήτανε...
- Απ. Όχι, όχι.
- Ερ. Εντάξει, εντάξει. Ωραία.
- Απ. Αυτές που παίζουν για να σου λέω 170 δρχ. και είχανε οι άλλες 120 - 130. Τση έκανα τζάμπα εγώ, τζάμπα εγώ.
- Ερ. Συνεννοηθήκαμε, κατάλαβα.
- Απ. Της έκανα τζάμπα εγώ, διότι εδώ μια λύρα, από τις δικές μου λύρες, μπορεί να έχει δέκα λίρες χρυσές.
- Ερ. Εντάξει, ναι.
- Απ. Δέκα; Ίντα λέω εγώ; Δεκαπέντε χρυσές λίρες βρίχνω εδώ για να κάμω λύρα.
- Ερ. Μάλιστα, πήγε καλά η δουλειά. Ξεκίνησε και πήγε καλά.
- Απ. Εδρόμωνε η δουλειά, εδρόμωνε η δουλειά, λες και ήτονε προ παντός απ' όλα γραμμένο, λες και ήτονε φυσικό, λες και ήτονε κάποια αόρατη δύναμη με βοηθούσε.
- Ερ. Ποιοι παίρνανε από σας;
- Απ. Ποιοι παίρνανε, πού να βρεις τώρα ποιοι παίρνανε!

- Ερ. Ο Λαγός έπαιρνε;
- Απ. Πώς δεν έπαιρνε; Υπήρχε να μην παίρνει; Αλίμονο.
- Ερ. Όλοι, έ;
- Απ. Ναι. Δεν ήτونه και τα γλέντια όπως ήτونه μετά και μετά γιατί δεν ήτونه, ήτونه τέτοια, μετά την απελευθέρωση ήτونه φτώγια, δεν είχες ακούσει; Φτώγια, τότες σας...
- Ερ. Δεν είχανε να φάνε.
- Απ. Παναγία μου. Και έτσι σιγά – σιγά...
- Ερ. Και όμως και χωρίς φαγητό κύριε Μανόλη πήγαινε ο κόσμος και αγόραζε, αγόραζαν οι επαγγελματίες λύρες ή αγόραζαν και άλλοι που θέλανε να μάθουνε;
- Απ. Αναλόγως, αν τα είχενε.
- Ερ. Αν τα είχε!
- Απ. Αν τα είχενε, βέβαια. Αυτοί οι επαγγελματίες...
- Ερ. Ήταν ακριβό ας πούμε οι 170 δρχ.;
- Απ. Δεν ακούς; Τζάμπα ήτونه γιατί η χρυσή λίρα, η χρυσή λίρα τώρα έχει γύρω στις 30.000 - 35.000 δρχ. και για να κάμω μια λύρα τώρα, επουλούμε τώρα τσι λύρες 600 - 700 ευρώ. Είναι πόσο λοιπόν λίρες; Πόσες λίρες είναι, είναι 20; Όχι, όχι λιγότερο.
- Ερ. Ναι, 20. 700.000 δρχ. είναι 20 * 35.000 δρχ. είναι 20 χρυσές λίρες.
- Απ. Μα δεν είναι 700.000 δρχ. είναι 700 ευρώ. Δεν είναι χιλιάδες.
- Ερ. Α! οπότε δεν είναι...
- Απ. Τέλος πάντων, όσες είναι τεραστία οι διαφορά.
- Ερ. 8 λίρες ας πούμε.
- Απ. Ναι, ναι.
- Ερ. $3*8=24$. Διακόσιες πενήντα χιλιάδες.
- Απ. $3*8=24$. Δέκα, δέκα πες, $3*10=30$, εκεί.
- Ερ. Εκεί γύρω.
- Απ. Ε! Κι έκανα εγώ τότε λύρες και ξεχνόμιουνε και ύστερα άρχισα και έχτιζα το σπίτι και είχα σε ένα καλτσάκι του μακαρίτη του Μιχάλη, σε ένα καλτσάκι και τση έβανα....
- Ερ. Του γιου σας.

- Απ. Και είχα σαράντα δύο, θυμούμαι όντε και έχτιζα το σπίτι. Ήτονε λεφτά.
- Ερ. Δηλαδή για να καταλάβω, φτιάχνατε λύρες χωρίς παραγγελία ή και με παραγγελία;
- Απ. Τσι λύρες που έφτιαχνα όσες λύρες, μιλούμε όχι για τις χρυσές, αυτές απόύ έφτιαχνα.
- Ερ. Ναι, μπράβο.
- Απ. Συνήθως παραγγελία ήτονε, συνήθως παραγγελία.
- Ερ. Σαράντα δύο που λέτε, τι ήτανε αυτό, σαράντα δύο λίρες;
- Απ. Ναι, είχα τότες σας μαζέψει μια - μια, δυο χρυσές ήτανε αυτές, χρυσές ναι και τις έκανα και τσι φύλαγα.
- Ερ. Μπερδευτήκαμε με τις λίρες (λύρες).
- Απ. Λίρα με λύρα, ναι...
- Ερ. Λίρα και λύρα.
- Απ. Ναι, μπράβο. Και τση φύλαγα που λες και όταν άρχισα το σπίτι της εξαργύρωνα και πλήρωνα τους εργάτες.
- Ερ. Τους εργάτες, τι ήτανε, ναι.
- Απ. Ναι, να, τα υλικά, τους εργάτες.
- Ερ. Δύσκολο το επάγγελμα κύριε Σταγάκη;
- Απ. Δύσκολο. Πολύ δύσκολο αλλά για μένα όταν το θυμηθώ, πότε - πότε λέω χωρίς να μ' αρέσει να αυτολογώ, δεν πρέπει μωρέ να μην ήμουν τότε άνθρωπος. Κάτι άλλο θα ήμουνε. Τόση αντοχή παιδί μου. Τόση μανία και να μην κουράζομαι.
- Ερ. Σας άρεσε.
- Απ. Μ' άρεσε.
- Ερ. Γι' αυτό.
- Απ. Πρέπει να κάνεις μια δουλειά, μια δουλειά να σου αρέσει.
- Ερ. Και δεν κουράζεσαι.
- Απ. Δεν κουράζομαι, δεν κουράζομαι. Τούτοι εδώ, από έχουνε εδώ, μα δεν έχουνε ακόμη, από το πρωί ήτανε εδώ που ήρδες, γιατί η κίνηση είπες πως θα ξαναγυρίσεις και ξέρω εγώ, ναι εκείνοι δα, είναι επαέ δώδεκα χρόνια, δεκατρία νομίζω. Και μου λέει «μόνο άμα έχασες το γιο σου σε γνώρισα εγώ». Ποτέ δεν σε γνωρίζω και ήμουνα εδώ δίπλα. Δεν ερχόμουνε και ότι

και εξόδευα περισσότερα δέκα, δεκαπέντε ανθρώπους εκέρνουγα τη μέρα.

Πελάτες, φίλους, χωριανούς, συγγενείς, ξερών 'γω.

Ερ. Αλλά δεν ερχόσασταν να αφήσετε το μαγαζί, όχι.

Απ. Στο μαγαζί, εκεί, εκεί, στο μαγαζί.

Ερ. Στο μαγαζί.

Απ. Να κλειστώ στο μαγαζί, να είναι ζέστη, να ακούω, να ακούω, να τρελαθώ από τη ζέστη. Αργότερα βγήκανε αυτοί οι αερηστήρες, ξέρω 'γω, είχα πάρει δυο ανεμιστήρες.

Ερ. Ο Σκορδαλός; Τον είχατε γνωρίσει;

Απ. Ο Σκορδαλός, ο Σκορδαλός είχενε μια λύρα παλιά η οποία την είχενε σπάσει κάποτε, δεν θυμούμαι πώς, αυτός ή του τη σπάσανε και την είχενε πάρει σε τούτο να το μακαρίτη. Τότε είχε πεθάνει, απού ήμασταν συνεργάτες να τη σιάξει και αυτός τη τελείωσε. Και πήγε και τση έβαλε πράματα που δεν επρέπει, πανιά, χαρτιά, κόλλα. Μα παίζει μωρέ το όργανο ύστερα; Και δεν έπαιζενε, ναι, και δεν έπαιζενε η λύρα. Και μια μέρα φτιάχνω μια και έδωκα σημασία για δικό μου γιατί ήθελα να γράψω δίσκο. Ήθελα να γράψω ένα δίσκο.

Ερ. Εσείς;

Απ. Ναι. Έχω γράψει και δίσκους.

Ερ. Πόσους;

Απ. Δυο έχω γράψει... Τρεις, τρεις.

Ερ. Στους οποίους παίζετε λύρα;

Απ. Ναι, όχι μοναχή λύρα, με λαούτο.

Ερ. Ποιος σας συνοδεύει στα λαούτα;

Απ. Ε... ένας... Μετζάκης εις τον έναν, εις τον άλλο ένας Μανιαδάκης.

Ερ. Μανόλης;

Απ. Μανόλης, ναι. Τον ξέρεις τον Μανόλη;

Ερ. Ναι, ναι.

Απ. Μαζί έχουμε γράψει ένα μεγάλο δίσκο ωραίο. Και μέσα σε αυτά, εις τσι δίσκους έλεγα μαντινάδες δικές μου, δηλαδή από τη ζωή τη δική μου και η ζωή του καθενός μπορεί να πεις, δηλαδή μελετημένες μαντινάδες. Ναι, όταν ας πούμενε, λέω ότι:

- «Με τσι αναμνήσεις μου γλεντώ τις ώρες που 'μαι μόνος για κείνα που δεν έκανα πάντα θα μετανιώνω».
- Και λέω ότι:
- «Πολλά λογιάζει ο άνθρωπος μα λίγα κατορθώνει γιατί είναι εκείνος το κουπί μα η μοίρα είναι το τιμόνι».
- Ερ. Το κουπί εκείνος είναι βέβαια, αλλά μας οδηγεί.
- Απ. Αυτός μας κωπηλατεί.
- «Κάθομαι, βρίσκομαι μπελάς και αν τρέχω εγώ τον φθάνω...».
- Ερ. Και αν τρέχω εγώ...;
- Απ. Τον φθάνω.
- Ερ. Τον φθάνω.
- Απ. Ναι, ναι.
- «...Γι' αυτό είναι άδικο να ζω και πρέπει να ποθάνω».
- Και τόσες σας μαντινάδες ήτανε θα γραμμένες.
- Ερ. Συρτά ήτανε αυτοί οι δίσκοι, σε συρτά;
- Απ. Σε συρτά. Ναι.
- Ερ. Και πεντοζάλια.
- Απ. Και πεντοζάλια και σούστα.
- Ερ. Και μαλεβιζώτη;
- Απ. Ναι, από όλα. Απ' όλα.
- Ερ. Δικά σας βγάζατε;
- Απ. Δικά μου είναι μερικά αλλά ως επί τον πλείστον είναι δικές μου μετατροπές γιατί αυτοί δεν ήθελαν να γράψω απόφίους, δικούς μου. Εγώ δικούς μου τις ήπερνε ο Μουντάκης και τση έγγραφε ως επί τον πλείστον. Δεν ήθελενε η εταιρεία να γράψω, να γράψω τα παλαιά. Τα παλαιά συρτά του Χαριλάου, του Καντέρη, του Μαργιάνου, του Χάρχαλη, αυτών των παλαιών οργανοπαικτών.
- Ερ. Ο Χάρχαλης ήτανε από τα Χανιά.
- Απ. Από τα Χανιά. Και ο Μαργιάνος.
- Ερ. Είχε εδώ ένα καφενείο «Χάρχαλη»;
- Απ. Ναι, εδώ, εδώ στο Ρέδεμνος; Το 'δα προχτές, εδά που το λες το θυμήθηκα.
- Ερ. Στη Χασαπιά από κει; Στα Χασαπιά από κει;

- Απ. Κάπου ήταν τα Χασαπιά... Πού το δα μωρέ, πού το δα...
- Ερ. «Καφενείο του Χάρχαλη» που έπαιζαν μέσα μουσικοί;
- Απ. Πού το δα μωρέ και τώρα που το λες μου φαίνεται παράξενο και εμένα που το σκέφτηκαν αυτό να γραφτεί Χάρχαλης. Ο Χάρχαλης ήταν ο καλύτερος βιολιστής της Κρήτης.
- Ερ. Με την λεπτή τη φωνούλα έτσι τη χαρακτηριστική.
- Απ. Και όμως ήταν πιο γλυκός ο Μαργιάνος, πιο νόστιμο βιολί έπαιζε ο Μαργιάνος, αλλά δεν τραγουδούσε και προ παντός έπαιζε σκληρά όπως λες, ο Χάρχαλης, σκληρά, σκληρή φωνή είχε. Δεν ήταν μεταλλική η φωνή του, όπως του Μαργιάνου.
- Ερ. Γνωρίσατε το Μαργιάνο ή το Χάρχαλη ή ήτανε πολύ μεγαλύτεροι αυτοί;
- Απ. Λίγο, λίγο τσι γνώρισα.
- Ερ. Στα Χανιά πήγατε ή ήρθανε εδώ;
- Απ. Αυτοί επερνούσανε τότε - τότε από την Επισκοπή, δηλαδή τον χρόνο μια φορά, δυο φορές, τρεις θα περάσουνε. Θα τσι δω και να με δούνε.
- Ερ. Τους είχατε ακούσει να παίζουνε;
- Απ. Ναι, πώς! Τσι είχα ακούσει στην Επισκοπή να παίζουνε, παίζανε μια φορά με τον Ψύλλο.
- Ερ. Ο Μαργιάνος τι έπαιζε;
- Απ. Βιολί, βιολί κι αυτός, ναι.
- Ερ. Βιολί.
- Απ. Ναι, πιο νόστιμο βιολί από το Χάρχαλη, αλλά ο Χάρχαλης βλέπεις όπως συνήθως οι σαλτιμπάγκοι, οι σαλταδόροι, άνδρες ή γυναίκες μπαίνουν μπροστά και οι άλλοι οι πραγματικά καλοί δεν μιλούνε και μένουν πίσω. Έτσι ήτανε... και ο Χάρχαλης ήτανε...
- Ερ. Τον Κουτσοουρέλη;
- Απ. Ωραίος, λαγούτο.
- Ερ. Τον είχατε γνωρίσει;
- Απ. Πώς βέβαια. Με αυτόν επαιζαμε εμείς πολλές φορές. Ήμουνε εις τα Χανιά ένα μήνα στην μετεκπέδευση το '40 και παίζαμε σχεδόν κάθε βράδυ τζάμπα, εκείά σε ένα... σε μια πλατεία στον Αϊ Γιάννη. Έχεις πάει στα Χανιά;

- Ερ. Βέβαια.
- Απ. Εκεί, στην αυλή του Αϊ Γιάννη και ξέρω 'γω τση κακομοίρας ένα μαγαζί και παίζαμε. Μας έδινε πότε - πότε κάτι. Ήτονε ωραίος μόνο ήτονε ο μακαρίτης εγωιστής, πολύ εγωιστής.
- Ερ. Στην ηλικία σας ή μικρότερος ή μεγαλύτερος, πιο παλιός;
- Απ. Ε, για να είμαι ειλικρινής δεν θυμούμαι καλά μα πρέπει να τον επέρνουγα κάνα δυο χρόνια. Εκεί νομίζω.
- Ερ. Εκεί, πάντως κοντά.
- Απ. Ναι, ναι, κοντά. Νομίζω πως κοντά δυο χρόνια πρέπει να τότε περνώ.
- Ερ. Να σας ρωτήσω κάτι, πόσες λύρες συνολικά στη ζωή σας έχετε φτιάξει;
- Απ. Πόσες λύρες; Να σου πω.
- Ερ. Μπορεί να υπολογιστεί αυτό το νούμερο;
- Απ. Γύρω στις δυο χιλιάδες.
- Ερ. Έτσι ε!
- Απ. Γύρω στις δυο χιλιάδες. Να σου πω πώς, πώς το αυτό. Όταν παραγγείλαν την πρώτη λύρα, έγραψα: Γιώργης Παπαδόπουλος, λύρα, γραβάτα άσπρη... γραβάτα άσπρη, αφήκενε 100 δρχ., υπόλοιπο 500, περίπου.
- Ερ. Κρατούσατε το τεφτέρι ας πούμε;
- Απ. Όχι, τεφτέρι.
- Ερ. Το...
- Απ. Μέσα σε ένα απλό χαρτί και το έβαλα στο συρτάρι. Αυτό λοιπόν γινότανε έτσι λες και έκανα ότι επέρνουγε να πάω κάπου και όχι ότι ήμουνα στο μαγαζί και θα πάω και αύριο. Έτσι το είχα πάρει... δεν ήμουνα δετικός ακόμη ότι θα κάθομαι και θα κάνω λύρες συνέχεια. Μια μέρα έρχεται αυτός ο μακαρίτης ο ξάδερφος μου ο Γιάννος και μου λέει «γιατί δεν παίρνεις ένα τεφτέρι»; «Θωρρείς μωρέ...»; Και πάω και παίρνω ένα εκατοντάφυλλο...
- Ερ. Τετράδιο.
- Απ. Τετράδιο. Τώρα εφτά, δέκα, δεκαπέντε χρόνια το είχα, εκατοντάφυλλο και έγγραφα εις τη... στο κάθε φύλλο ενάμιση ή και δυο ή και δυόμιση γραμμές και άφηνα μια κι έγγραφα από κάτω. Δηλαδή σε αυτή τη μεριά του φύλλου

έγραφα ή πέντε ή έξι, από την πίσω την μεριά άλλες τόσες, οπότε δέκα - δώδεκα, δεκατρία...

Ερ. Σε ένα φύλλο.

Απ. Σε ένα φύλλο.

Ερ. Μπρος - πίσω.

Απ. Μια φορά έγραφα μια, είχαν έρδει εδά ο μακαρίτης ο Γιάννης...

Ερ. Ποιος;

Απ. Ο Γιάννης, ο ξάδερφος μου ο Σταγάκης, έχει δυο καθηγητές και ένα μηχανικό της Δ.Ε.Η. Μα αυτός επέθανε.

Ερ. Έχει γιο τον Γιώργο...

Απ. Τον Γιώργο.

Ερ. Που παίζει και αυτός λύρα;

Απ. Όχι.

Ερ. Όχι.

Απ. Αυτός δεν παίζει.

Ερ. Α, δεν παίζει.

Απ. Ο Γιώργος και ο Δημήτρης είναι καθηγητές, ο ένας Φυσικός ο άλλος μαθηματικός. Και ο άλλος είναι μηχανικός της ΔΕΗ στα Χανιά.

Ερ. Μάλιστα.

Απ. Έχει αποστρατευτεί αυτός. Λοιπόν...

Ερ. Αυτός είναι ξάδερφος από την πλευρά της μητέρας σας;

Απ. Ποιος; Αφού είναι Σταγάκης.

Ερ. Ναι. Σταγάκης είπατε.

Απ. Ναι, ναι.

Ερ. Ωραία.

Απ. Αυτός τώρα, ήμαστε τόσο κολλητοί με το Γιάννη, ήταν μοναχόπαιδο αυτός και είχενε σαράντα, σαράντα δυο πρώτα ξαδέρφια. Εγώ ήμουν δεύτερος αλλά τον είχαμε εμείς, του άρεσε πολύ η μουσική και είχε ένα καλό μπουζούκι και κρατούσε μπάσο και πέρναγε η ώρα μας.

Ερ. Λύρα - μπουζούκι;

Απ. Ναι.

Ερ. Πολύ ωραία, ναι. Όχι σε γλέντια;

- Απ. Όχι, όχι σε γλέντια.
- Ερ. Όχι, έτσι για παρέα.
- Απ. Ναι. Λοιπόν, μια μέρα δεν θυμούμαι καθόλου πόσα περίπου χρόνια περάσανε! Και ήρθε και είχα το τεφτέρι να γράψω τη τάδε λύρα, του τάδε τη λύρα ας πούμενε, άφηκε τόσο και υπόλοιπο τόσο, θα την πάρει τη μέρα τάδε.
- Ερ. Ναι.
- Απ. Πιάνει αυτός το τεφτέρι λοιπόν, γύριζε, γύριζε, γύριζε το τεφτέρι είχε κοντεύει να τελειώσει. Και μου λέει «πόσες λύρες έχεις γραμμένες» μου λέει «επαέ»; Όπως στο λέω δεν ήξερα και μου λέει: «Ξέρεις πόσες είναι; Γύρω στις εφτακόσιες». «Ίντα λες μωρέ;» του λέω.
- Ερ. Το τετράδιο δεν είχε τελειώσει ακόμα;
- Απ. Όχι βέβαια. Εδώ θα σου πω, το τετράδιο δεν έχει τελειώσει και είχα δώσει και άλλες που δεν τις είχα γράψει. Εάν λοιπόν ένας ερχόταν σήμερα και μου έλεγε «κύριε Σταγάκη, σε παρακαλώ, γιατί εγώ φεύγω και μια και σου έδωσα και παραπάνω, δώστε ενούς αλλού, κάνε του αλλού που του έχεις παραγγείλει μια άλλη». Εγίνονταν τέτοιες περιπτώσεις, την οποία δεν έγγραφα.
- Ερ. Υπήρχαν λοιπόν λύρες που δεν γράφατε, άρα έχετε χάσει και μερικές.
- Απ. Μπράβο. Οπότε ήτονε πολύ περισσότερες από αυτές που είχα γράψει. Και μου λέει «γύρω στις εφτακόσιες είναι», μου λέει. «Μα ίντα λες», μωρέ;
- Ερ. Ποια χρονιά αυτό, έγινε το μέτρημα, ας πούμε;
- Απ. Θα σε γελάσω, θα σε γελάσω.
- Ερ. Το '60, '70;
- Απ. Πρέπει να ήτονε '45 ήτονε που άρχιζα; Ήτονε το '45 που άρχισα, το '60 - '65.
- Ερ. Εκεί, ε;
- Απ. Εκεί πρέπει να τότε.
- Ερ. Είκοσι χρόνια μετά ας πούμε, επτακόσιες λύρες.
- Απ. Μπορεί να ήτονε και το '70. Γιατί ύστερα το τεφτέρι το κρατούσα, αντέγραφα κάτι λίγες και έβαλα άλλο τεφτέρι και ωστόσο, ωστόσο ήτονε ο μακαρίτης ο γιος μου εδώ στον Ο.Τ.Ε. και έφευγε από τον Ο.Τ.Ε. όση ώρα

δεν ήτονε υπηρεσία και με βοήθαγε. Και θγάλαμε πολύ περισσότερη δουλειά, παρά όση έβγανα μοναχός μου.

Ερ. Πόσο χρονών ο γιος σας ο Μιχάλης άρχισε να μαθαίνει τη δουλειά;

Απ. Να πω από δεκαπέντε.

Ερ. Από μικρό, ε!

Απ. Ναι, ίσως και μικρότερος γιατί τις διακοπές ήτον εκειά, είχε τη μανία, είχε το ντέρτι και αυτός και ξέρω ‘γω και παρακολουθούσε και με βοήθαγε αναλόγως και ξέρω ‘γω.

Ερ. Εσείς θέλατε ο γιος σας να μάθει αυτή τη τέχνη;

Απ. Ναι, ναι, πώς, ναι.

Ερ. Τον καμαρώνατε λοιπόν.

Απ. Ναι, βέβαια. Και του έλεγε και ξέρω ‘γω «όλα σου καλά αλλά μην βιάζεσαι». Το ίδιο λέω εδά και στον εγγονό μου. Πραγματικά, αυτός είναι καλιά από τον μακαρίτη τον πατέρα του.

Ερ. Τώρα ο εγγονός σας από τον άλλος σας το γιο;

Απ. Από;

Ερ. Από τον άλλο γιο;

Απ. Όχι.

Ερ. Από τον Μιχαλιό.

Απ. Το Μιχάλη.

Ερ. Πόσα παιδιά άφησε ο Μιχάλης, κύριε Μανόλης;

Απ. Δυο. Ένα και ένα, ένα κι ένα.

Ερ. Και τώρα πώς λέγεται αυτός, Μανόλης, ο εγγονός;

Απ. Μανόλης, ναι.

Ερ. Είστε και συνονόματοι. Μανόλης Σταγάκης.

Απ. Αλλά είναι, αλλά είναι άμα τον δεις...

Ερ. Πόσο χρονών είναι;

Απ. Είκοσι δυο χρονών είναι, μπαίνει στα είκοσι τρία. Είναι δηλαδή αν τον δεις, Παναγία μου φύλαγε τον ο γιος μου ο ίδιος. Ο ίδιος.

Ερ. Ο πατέρας του, ε!

- Απ. Ούτε ξαναγίνεται τέτοια ομοιότητα και ως χαρακτήρας. Λίγο - λίγο δυο, τρεις πόντους μπορεί και τέσσερις πιο ψηλός τούτος, αλλά και στην τέχνη πιο καλός. Είναι πιο καλός τούτος.
- Ερ. Πώς και έμαθε ο εγγονός σας κύριε Μανόλη;
- Απ. Από μένα.
- Ερ. Σας το ζήτησε;
- Απ. Ε, βέβαια. Βέβαια, βέβαια και εχθές ήμουνα εκείά πέρα στο σπίτι, έχουν χτίσει σπίτι στο αυτό...
- Ερ. Πότε, ποια περίοδο έμαθε; Εσείς μου είχατε πει όταν δεν τα γράφαμε αυτά ότι εσείς δεν θέλατε να ξαναπιάσετε...να πιάσετε όργανο, να φτιάξετε;
- Απ. Ναι, ναι. Μου λέγανε να μου δώσουνε εκατομμύριο να φτιάξω λύρα, να την φτιάξω εγώ δεν μπορούσα. Δεν είχα τη δύναμη δηλαδή την ψυχολογική, γιατί δεν μπορούσα.
- Ερ. Λόγω του γιου σας, έτσι;
- Απ. Ναι, ναι. Ύστερα εδά μου κόλλησε αυτό και λέω Παναγία μου βοήθησε με τέλος πάντων να το βοηθήσω το παιδί, όχι για τα λεφτά, γιατί δεν λέω πως είμαι πλούσιος, αλλά είχα αυτά που με φτάνανε και με φτάνανε αυτά όσα είχα από τότε. Και δεν είχα ανάγκη αλλά δεν μπορούσα ψυχολογικά. Αλλά για χατίρι του παιδιού, λέω τι θα κάνεις, Μανόλη σφίξε λέω τη καρδιά σου, προσπάθησε, κάνε πως δεν θωρρείς, κάνε πως δεν ακούς. Ναι.
- Ερ. Αυτό γιατί το κάνατε; Θεωρήσατε ότι είναι καλό να μάθει;
- Απ. Απαραιτήτως, και τόσο υλικό που είχα στο σπίτι, όλο το μαγαζί και σιγά - σιγά, σιγά - σιγά...
- Ερ. Και πόσο καιρό του δείξατε ας πούμε;
- Απ. Ακόμη του δείχνω. Και εχθές του έδειχνα.
- Ερ. Και συνεχώς βελτιώνεται.
- Απ. Κάθε δουλειά δεν έχει τέλος. Κάθε πράμα δεν έχει τέλος, γιατί στο κάτω - κάτω είναι και θέμα αντιλήψεως. Και μπορεί εγώ να ξέρω καλά και να μου υποδειξεις εσύ πράμα κατά την αντίληψη σου και σε μερικές περιπτώσεις να έχεις δίκιο.
- Ερ. Ο Μανόλης ο μικρός, ο εγγονός, έχει φτιάξει λύρα που να βγάζει φωνή;
- Απ. Πολλές, πολλές.

- Ερ. Έχει φτιάξει.
- Απ. Ναι. Φτιάχνει ωραίες.
- Ερ. Άρα την τέχνη την βασική την έχει μάθει, έτσι;
- Απ. Εκατό τα εκατό.
- Ερ. Μάλιστα, ωραία.
- Απ. Εκατό τα εκατό.
- Ερ. Ωραία, ωραία. Ο Μιχάλης, ο μακαρίτης ο γιος σας, ήτανε έτσι υπομονετικός στη δουλειά, είχε χαρίσματα ας πούμε που χρειαζόνταν;
- Απ. Δυστυχώς όχι, δυστυχώς όχι. Σε όλα καλός, αλλά τούτονα... Και εχθές τούτον τον άρχιξα. Και του λέω μωρέ «δεν θέλω τίποτα που δεν έχεις φύγει του λέω και το καμαρώνω και ο Θεός να μας το βγάλει στο τέλος καλά, σε όλα, αλλά του μοιάζεις εκεία που δεν θέλω να του μοιάσεις». Λέει «που»; «Στη βιάση, βιάζεσαι», του λέω.
- Ερ. Βιάζεται.
- Απ. Βιάζεται.
- Ερ. Δηλαδή θέλει υπομονή το επάγγελμα;
- Απ. Και εγώ δυστυχώς δεν έχω τόσο υπομονή. Αλλά είδα ποιο συμφέρει από όλα, και λέω καλύτερα να αργήσω αλλά να την κάμω σωστή. Διότι κανείς δεν σε αγαπά όπως αγαπά τον εαυτό του, όπως αγαπά το συμφέρον του. Και αν έρθει από σένα να πάρει ένα δακτυλίδι που φτιάχνεις καλά δακτυλίδια, το παίρνεις γι' αυτό. Άμε να δεις δακτυλίδια να τα φτιάχνει η τάδε γυναίκα να δεις και πήγες να πήρες, θωρρείς να δεις σκαλίσματα τα κάνει ότι είναι εκεί. Παπούτσι. Το κάνει για τον εαυτό του ο άλλος δεν το κάνει για σένα. Και ξαναπάω και τα βλέπω εγώ... πού είναι μωρέ εκείνο το μαγαζί... Και έρχομαι πάλι για να μου κάνεις και μένα καλά παπούτσια. Έτσι δεν είναι;
- Ερ. Άμα δεν φτιάξεις καλό παπούτσι δεν θα ξανάρθει.
- Απ. Αμέ, αμέ... Έτσι ακριβώς ήτανε... Ναι, και το παίρνει εκείνος χαμπάρι ας πούμε πώς το λέω είναι και το βλέπει, αλλά το έχει φυσικό να βιάζεται λιγάκι. Είναι εδώ και παιδί ακόμα. Εχθές παραγγείλανε μια από... τη Ρόδο. Ναι, από τη Ρόδο. Και μου είπε «ετοιμάζε τηνε και θα στείλω... την άλλη μέρα, το Σάββατο». Το Σάββατο δεν μπορούσε να μου τα στείλει,

σήμερα έχουνε απεργία οι Τράπεζες, ναι, αλλά θα τα στείλει. Αυτός που μου... τον λένε... τον, αυτός έχει πάρει... άμα αρχίσαμε εμείς έχει πάρει τέσσερις. Και τούτη δω, πέντε, έχει Σχολή η δική του. Είναι από το Ηράκλειο αυτός.

Ερ. Ο εγγονός τα φτιάχνει ή εσείς;

Απ. Ποιο;

Ερ. Τα όργανα, αυτή που έχει παραγγείλει από τη Ρόδο;

Απ. Μαζί τσι φτιάχνουμε.

Ερ. Μαζί, έτσι!

Απ. Ναι, αλλά την πολύ δουλειά την κάνει εκείνος.

Ερ. Μπράβο.

Απ. Αλλά την πολύ δουλειά την κάνει εκείνος, αλλά δεν παύει όμως να κρατώ το τιμόνι ας πούμενε. Του λέω εκεί λίγο τώρα και ξέρω 'γω.

Ερ. Ακόμη δηλαδή τον συμβουλευέτε.

Απ. Δεν σου λέω μου είπενε, θαρρώ το λόγος της τιμής μου, όχι ένας είναι πολλοί, και άλλοι φτιάξε μου μια λύρα, θα την φτιάξει ο ίδιος με τα χέρια σου θα σου δώσω ένα εκατομμύριο.

Ερ. Εσείς κύριε Μανόλη γιατί σταματήσατε μετά από τον χαμό του γιου σας;

Απ. Για δε με άφηνε το ψυχολογικό. Δεν μπορούσα.

Ερ. Το κλείσατε δηλαδή το μαγαζί αμέσως μετά;

Απ. Ναι, αμέσως τα πήρα τα πράγματα και τα πήγα στο σπίτι και έκλεισα ένα δωμάτιο, είχε τέσσερα - πέντε δωμάτια το σπίτι και έκλεισα σ' ένα δωμάτιο, τα έκλεισα τα πράγματα και είναι και άλλα πράγματα ξέρω 'γω. Τώρα μετά που άρχισε, να ερωτεύεται μπορώ να πω τη δουλειά.

Ερ. Ο εγγονός...

Απ. Τα πήρα και τα πήγε στο δικό του σπίτι. Αυτός έχει και άλλο σπίτι. Αυτοί έχουνε σπίτι, αφθαρμιτάς τους, έχουνε ένα σπίτι, πέντε - έξι, έξι εξάρια είναι. Δηλαδή τρεις όροφοι, ισόγειο - υπόγειο, 1^ο όροφος, 2^ο όροφος από 6 δωμάτια.

Ερ. Δεν ήτανε ένας τρόπος με την εργασία σας να ξεπεράσετε αυτό το ψυχολογικό;

Απ. Δεν μπορώ.

- Ερ. Ή να τον θυμάστε έτσι με την ανάμνηση; Όχι.
- Απ. Κοιτάς τώρα, τώρα μπορώ να αρχίζω και να γελώ. Σου λέω μπορεί να 'ναι εδώ μια παρέα, άμα ήτونه εδώ να μας εδεί, να πεις «να μωρέ ο Σταγάκης απού λένε πως είναι θλιμμένος, πως είναι λυπημένος, να τονε απού γελά». Κι όμως.
- Ερ. Ε, η πίκρα υπάρχει. Μπορεί τα χείλη να γελούν, τα μάτια όμως κλαίνε...
- Απ. «Έξω τ' αγείλη μου γελά, μέσα η καρδιά μου κλαίει
Το στόμα μου παραμιλεί και το όνομα του λέει».
- Ερ. Ναι. Ο Μουντάκης, τον είχατε γνωρίσει;
- Απ. Δεν είχε, δεν είχε καλύτερο φίλο ο Μουντάκης, ούτε κι εγώ δεν είχα καλύτερο. Τον υποστήριξα πάρα πολύ και με υποστήριξε το ίδιο και αυτός.
- Ερ. Όταν λέτε ότι τον υποστηρίζατε, δηλαδή;
- Απ. Όταν έβγαλε τον πρώτο δίσκο και έλεγε, Αν μάνα μου...ξέρω εγώ, ήρθε εδώ και μου λέει ε! καπετάνιε, μου λέει «άκουσες το δίσκο»; Λέω «τον άκουσα». Λέει, «πώς σου φάνηκε»; «Απού τον κακό του καιρό απού τραγουδεί», του κάνω εγώ. Το περίμενε αυτός, μωρέ εσύ «αχ μάνα μου», δεν στέκεται του λέω, «Αχ μάνα μου». Δεν με ενδιέφερε τι είναι αυτός, πρώτον. Δεύτερο, ο χρόνος και η φιλιά των Κισσαμιτών με των Ρεθεμνιωτών δεν έχουνε συγγένεια είναι διαφορετική.
- Ερ. Ε, βέβαια.
- Απ. «Γιατί δεν βρήκες ένα Ρεθεμνιώτη να τόνε γράψεις»; Και μου λέει «ό,τι και να μου πεις Μανόλη το παραδέχομαι, γιατί σε παραδέχομαι πλια απάνω από τον καθένα».
- Ερ. Σε παραδέχομαι, ναι.
- Απ. Ναι, πρώτον και δεύτερον, θέλεις το καλό.
- Ερ. Κατάλαβε τη συμβουλή που του είπατε. Το πήρε σωστά.
- Απ. Ότι είναι σωστή. Αλλά πώς να του κάνω! Ας τους, τους καφέδες και τι να τόνε κάνεις; Είναι λοιπόν ο Μανιάς ο οποίος... και έχω φύγει από το κουρείο. Ήμουν στο κουρείο εδώ από πάνω. Σε κουρείο το οποίο εμένα είναι φίλος μου και χωριανός μου και αυτουνού ήτونه ξάδερφος του. Επέθανε προ μηνών.
- Ερ. Του Μανιά;

Απ. Του Μανιά. Ναι. Και ήτونه εκεί δα, την ώρα που ήμουν εγώ εκείά πέρα, ήτونه και άλλοι και «κάτσε να πιούμε τον καφέ και θα σου βρω εγώ τραπέζι». «Ποιος είναι αυτός»; «Είχα ακούσει καλά λόγια μωρέ για το Μανόλη». «Είναι καλός τραγουδιστής» του λέω, «παιίζει λαούτο», παιίζει ξέρω 'γω. Δεν ξέρω να πω κατά τα άλλα ναι ή όχι, είναι πραγματικά ήτونه καλός τραγουδιστής και παίκτης καλός είναι, και ξέρω 'γω. Και πήγαμε αλλά ωστόσο είχε φύγει ο Μανιάς. «Πού θα τότε βρούμε» λέω «μωρέ του Θεωρή;», του κουρέα δηλαδή, λέει «στο τάδε θα τον βρείτε, αλλά κάτσε επαέ και εγώ θα πάω να τον φέρω». Και πήγε πραγματικά και τον έφερε και του λέω «θα σας τα φτιάξω και ό,τι κάτσει καλά καμωμένο». «Παίξε εσύ, φτιάξ' τα εσύ και θα πάω σύντομα ένα και προπαντός τον έχω κλεμμένο εσένα του ίδιου. Από τον τάδε γάμο που έπαιζες και τον έπαιζες ένα δα. Και έκλεψα λιγάκι από τον ίδιο τον Μανιά. Ναι, ο Μανιάς το έκλεψε στον τάδε γάμο το έπαιζε ο λυράρης και θέλω να τότε γράψω, αλλά θέλω να με βοηθήσεις. Να μη μου παρεξηγήσεις να μην τότε γράψω, δεν τότε γράψω. Αλλά εσύ έχεις ιδιορρυθμία απού δεν την έχει κανείς. Και γράφεις όντε θες, όπως θες, και ξέρω εγώ άμα θες να γράφεις, κάτω - κάτω και εγώ θα σε βοηθήσω να γράφεις». «Εγώ δεν θέλω να γράψω» του λέω. Λέω «θέλω να γράφεις, εφόσον έχασα τον Ψύλλο δεν θέλω να γράψω με κανέναν». Εν πάσει περιπτώσει. Τις σμίγω και έρχομαι μέσα στο μαγαζί και ξανακάνουμε καφέ, δεν θα ξεχάσω, ενώ πίναμε καφέ και πίναμε τσι καφέδες και κουβεντιάζαμε. Και τα φτιάχνω και πήγανε σε κάνα μήνα, δε' να δυο μήνες και γράψανε τον πρώτο που γράψανε, δεν θυμούμαι ποιος ήτونه και μου λέει «σε παραδέχομαι» μου λέει «πως μ' αγαπάς». Αυτός ήτونه καλό παιδί και είναι ακόμη. Εν πάσει περιπτώσει. Και συμφωνήσανε και αυτό και συνεργαστήκανε κάμποσο καιρό, όπως θα ακούσετε, τα χαλάσανε, όπως συνήθως γίνεται στους ανθρώπους, τα ξαναφτιάξανε, συνεργαστήκανε όμως χρόνια και βοήθησε ο ένας τον άλλον. Και βγήκανε σε ένα υψηλότατο επίπεδο, κοινωνικό και τεχνικό και ήτونه βέβαια βοήθεια από μένα. Η αρχή από μένα. Αυτός πάλι όπου πήγαινε, κάθε τόσο τότε κάλουσανε στον Καναδά, στην Αυστραλία, στην Γερμανία, στην Αμερική να δει κανένα λυράρη να πάει, ίντα 'ναι, «θέλεις την Α λύρα; Άμε

στου τάδε, νάτη η σύσταση να το τηλέφωνο του, πάρτον και πες του πως το είπα εγώ». Αυτό ήτανε απάνω που έπεσε, είναι τόσα λεφτά, στείλε να σου στείλω τη λύρα.

Ερ. Κατάλαβα.

Απ. Και βοήθαγε ο ένας στον άλλον όλα μας τα χρόνια και δεν μπορούσες να πεις και αντίο γιατί ήθελα ου... Καλός αυτός, καλός αυτός.

Ερ. Άλλα όργανα φτιάχνατε;

Απ. Έχω φτιάξει και μπουζούκι, έχω φτιάξει το μπουζούκι αφού έχει γράψει κάμποσους δίσκους εδώ τελευταία, αν έγραψες με εκείνο να ο Σκορδαλός. Με μπουζούκι έχει γράψει κάμποσους και το μπουζούκι το είχα φτιάξει εγώ ενιούς Μαμαλάκη, Γιωργιό τον λέγανε, ήτανε σφάκτης επά στον Κρατάλιδο, μεγάλο κρεωπολείο και μου λέει «να μου φτιάξεις ένα αλλά να στο πληρώνω λίγο - λίγο» μου λέει «και άμα το αποπληρώσω θα μου το δώσεις. Εντάξει Γιώργη, και του είχα φτιάξει εγώ μια... πολύ ωραία.

Ερ. Το μπουζούκι και αυτό είναι με ντούγιες ή σκαφτό;

Απ. Ντόγιες, ντόγιες.

Ερ. Ντόγιες.

Απ. Ναι.

Ερ. Λαούτα φτιάχνατε;

Απ. Έχω ένα στο σπίτι το έχω αφήσει του Μανόλη, το τέταρτο. Τέσσερα μόνο έκανα.

Ερ. Μόνο, ε;

Απ. Να, μόνο. Μόνο τέσσερα έκανα, αλλά τούτο δα είναι άλλο πράμα.

Ερ. Μαντολίνο;

Απ. Όχι, δεν έκανα μαντολίνο μα είναι εύκολο το μαντολίνο, πιο εύκολο απ' τα άλλα, γιατί είναι μικρό και φτιάχνετε εύκολα, μα δεν έκανα μαντολίνο, δεν με σύμφερε γιατί ήτανε φθηνά αυτά, ενώ το λαούτο, ένα καλό λαούτο 300.000 δραχ. μου έδινε ο Μανιάς... ο Κακλής προ τριάντα χρόνια τούτο που του έφτιαξα. 300.000 δραχ. τότες σας. Ένα εκατομμύριο, πολύ, το εκατομμύριο σήμερα.

Ερ. Οι λύρες ήταν πιο φθηνές από τα λαούτα, έτσι δεν είναι;

Απ. Ποιος;

- Ερ. Οι λύρες πιο φθηνές δεν είναι από τα λαούτα;
- Απ. Ναι, πιο φθηνές.
- Ερ. Και σήμερα ακόμα.
- Απ. Πιο φθηνές είναι οι λύρες γιατί έχουνε και λιγότερη δουλειά, ξέρω 'γω, αλλά συνήθως έκανα και λύρες μόνο, σχεδόν λύρες μόνο και επισκευές.
- Ερ. Χορεύετε;
- Απ. Χορεύω πολύ ωραία, πολύ ωραία.
- Ερ. Ο εγγονός χορεύει;
- Απ. Νομίζω όχι.
- Ερ. Όχι;
- Απ. Όχι. Κανείς των δεν ήταν στο χορό, εγώ εχόρευα αλλά εκείά εκάθοντον εδώ προ καιρού ένας λαουτιέρης, δεν ήτανε επαγγελματίας, ήτανε ο Υποδιευθυντής Τραπεζής, έχει αποστρατευθεί και ήμασταν χωριανοί μου και τσι κέρασα μια παρέα επαέ, και του λέγανε δεν ήξερα πως ήσουνε διάολο και πως έκανε τούτο και εκείνο, μια φορά χόρευε και δεν θυμήθηκα και δεν τον θυμούμουνε και μου το θυμίσε αυτός. Ήτονε χοροεσπερίδα και χόρευα και ήτανε τη βραδιά τον Αποκριών, τις κορδέλες και τυλίσσουνε...
- Ερ. Αποκριές.
- Απ. Ναι. Και όπως εχόρευα έπαιξα ένα πήδο από 'δω και βρέθηκα στην άλλη μεριά και δεν είχα χάσει το χορό και δεν είχαν πέσει και τα ποτήρια και δεν το θυμούμουνε και αυτός μου το είπε και λέει «μα έκαμα το και δεν το θυμούμαι κιόλας».
- Ερ. Ο πατέρας σας, η αυτή η οικογένεια σας ας πούμε χορεύανε;
- Απ. Ο πατέρας μου εχόρευε καλά και τση μάνα μου οι συγγενείς ήτανε οι πιο μερακλήδες των περιχώρων. Αλλά και του πατέρα μου ήτανε, και του πατέρα μου οι αυτοί εχόρευανε καλά. Και ο θείος μου, πρώτος μου θείος, Μανόλη τότε λέγανε, το όνομα του με εβγάλανε και αυτός ήτανε μερακλής.
- Ερ. Μετά που ανοίξατε το μαγαζί κύριε Μανόλη παίζατε λύρα; Συνεχίσατε να κάνετε το επάγγελμα του λυράρη;
- Απ. Όχι, όχι.
- Ερ. Όχι, ε! Δηλαδή μόνο το οργανοποιείο.

- Απ. Να σου πω, δεν μου άρεσε αφενός αφ' ενός διότι δεν εμπορούσα και δεν άκουγα τον Ψύλλο και δεν μπορούσα να παίξω με τον καθένα. Και δεύτερον, δεν μ' άρεσε να πιστεύω ότι κάνω αντίπραξη των πελατών μου γιατί με καλούσανε σε πολλά και καλά γλέντια. Τα καλύτερα, τα εκλεκτά γλέντια. Επήγα σε μερικά αλλά δεν σου λέω δεν το είχα όρεξη, δεν το είχα. Και δεν επολυπήγα.
- Ερ. Κύριε Σταγάκη πώς βλέπετε τώρα τη σημερινή κατάσταση ας πούμε; Έχετε γνωρίσει μεγάλες φυσιογνωμίες, είστε εσείς επίσης μεγάλη φυσιογνωμία, πώς βλέπετε τη σημερινή κατάσταση;
- Απ. Λοιπόν, δηλαδή όσον αφορά το θέμα τση μουσικής; Να σου πω, είναι σα να βλέπεις ένα μέρος αχανές, ένα μέρος αχανές. Γιατί σου είπα προ ολίγου ότι εβρεθήκαν άνθρωποι να κατηγορούνε τον Σκορδαλό και να πούμε πως ο άλλος, δεν λέω το όνομα του, δεν είναι καλλιία.
- Ερ. Δεν χρειάζεται.
- Απ. Οπότε δεν κάνεις λογαριασμό, τώρα, και τον Μουντάκη. Ναι, τώρα είναι πάρα πολλοί, πάρα πολλοί καλλιτέχνες καλά παιδιά, καλλιτέχνες και αυτοί αλλά και προχθές λέγανε το είπανε δυο - τρεις φορές με ακούσανε εγώ. Με κάλεσε η κυρία Χαρά, απέναντι, και είχα ξαπλώσει κατά τση 11:00 πουθενά και με είχε πάρει ο ύπνος και σηκώθηκα αλλά μόλις απού τέλειωνε. Και τώνε λέω: «αντράκια μου καλοί είστε, όλοι δεν είναι το ίδιο αλλά εν πάσει περιπτώσει αναλόγως ξέρω 'γω αλλά έχετε ένα ελάττωμα και το έχετε ούλοι, σχεδόν ούλοι. Βιάζεστε, το χρόνο προσέχετε». Βέβαια δεν θα χορέψεις..., χορεύετε καθόλου κρητικά εσείς;
- Ερ. Χορεύω, αλλά δεν χορεύω γιατί δεν θέλω να μαγαρίζω το χορό, τέλος πάντων.
- Απ. Ναι, ναι, ναι. Ναι, αλλά ξέρεις πότε δεν θέλει να τον εμαγαρίσεις, να σηκωθείς να χορεύσουνε οι άνθρωποι να παίξω λύρα εγώ, χωρίς ειρωνείες. Παίζεις σιγά - σιγά τούτο πάτησε τώρα, τούτο το άλλο, με το παίξιμο. Χωρίς να σου φεύγει ο χρόνος, όπως έπαιζε ο μακαρίτης ο Σκορδαλός και ο Μουντάκης. Ναι, και κάμποσοι άλλο και κάμποσοι άλλοι. Και ακόμη είναι και τώρα δεν είναι όλοι κακοί μα δεν είπα κανένα κακό, αλλά λέω δεν είναι ούλοι το ίδιο ούτε κακοί ούτε καλοί, ο καθένας με τσι δυνάμεις του της

μουσικής αντίληψης, αλλά μια φορά οι πολλοί δυστυχώς είναι παράχρονι. Παράχρονι, βιάζονται. Ενώ ο χορός θέλει τόνους, τόνο. Να τονίζει πού θα πατήσει και να καμαρώνεις ύστερα ο χορευτής, να 'ναι καλός ο χορευτής είναι απόλαυση. Ε, αλλά εγώ, όχι βέβαια που έφθασα τα ενενήντα δυο χρονών που θα παίζω, αλλά μπορώ να παίζω άριστα μπορώ να παίζω όπως έπαιζα μια φορά, μπορώ να παίζω, γιατί όταν έρθουνε να πάρουνε λύρα, δοκιμάζω, «μα ωραία λύρα παίζετε κύριε Σταγάκη, εσύ είσαι άλλο πράμα».

Ερ. Παίζετε καθόλου τώρα σπίτι, ας πούμε; Παίζετε;

Απ. Αποκλείεται.

Ερ. Μετά από το γιο σας δεν ξαναπαίζατε;

Απ. Όχι. Μόνο όταν θα έρθουνε να πάρουνε λύρα. Έρχονται και παίρνουνε λύρες και δοκιμάζω τότες σας που υποδεικνύω τη λύρα, την κουρδίζω, παίζω και παίζω αυτό ένα σκοπουλάκι λιγάκι από άλλο λίγο - λίγο και του δίνω τη λύρα.

Ερ. Ο εγγονός παίζει;

Απ. Θα βγει μέτριος. Θα καταστέσει μέτριος, όχι καλός. Ούτε κακός, δηλαδή ο άλλος μου γιος ο μεγάλος, αυτός ο ανάποδος τον έλεγα, αυτός ήτونه... αλλά έχει πάρει την παραξενιά της μάνας του και είναι, έχει φτιάξει βιολιά, έχει φτιάξει όργανα βιολιά, που δεν, δεν του δίνανε... Αλλά αυτός πάλι είναι άλλο πράμα, δηλαδή για να φτιάξει ένα βιολί μπορεί να 'χει, δουλειά να έχει στο σπίτι και να αφήσει τη δουλειά το βιολί, ένα μήνα, ενάμιση μήνα. Αλλά θα κάνει ένα όργανο που λες που να του 'γγιξείς να μην το λερώσω.

Ερ. Μια λύρα πόσο καιρό παίρνει να φτιαχτεί; Μια βδομάδα, δυο βδομάδες; Μια;

Απ. Μια βδομάδα.

Ερ. Θέλει μια βδομάδα.

Απ. Κανονικώς μια βδομάδα, δηλαδή το καλύτερο είναι να βάλεις δυο και να τις δουλεύεις δεκαπέντε μέρες που να στεγνώνουν, να πιάνεις να αφήνεις, να δίνεις να παίρνεις.

Ερ. Αλλά μπορεί να κάνει ο άλλος ο γιος ένα βιολί. Φτιάχνει βιολιά;

Απ. Ο άλλος;

Ερ. Και να κάνει ένα μήνα, αλλά να το κάνει τέλειο που λέει ο λόγος.

Απ. Ναι, αλλά δεν κάθεται, τα παρέτησε. Εγώ Ειρήνη, εγώ Ρηνιώ παραδέχομαι, μπορεί να μ' αρέσει να κάνω τον έξυπνο ή τον τίμιο ή τον μεγάλο ή το μικρό, ξέρω εγώ. Παραδέχομαι και τση λεγόμενες δεισιδαιμονίες. Βασκανίες. Αναμφισβήτητο γεγονός. Εγώ λέω ότι, ετούτοι δα που σας λέω, γειτόνισσα, είναι καλή γυναίκα, λέει μια φορά έρχομαι εγώ δυο ώρες να ξημερώσει και τρεις να ξημερώσει. Τον χειμώνα που είναι μεγάλες οι νύχτες. Χτυπά την πόρτα λοιπόν μια πρωινή εγώ απορροφημένος και δούλευα και μου λέει «ήθελα να σου πω κύριε Μανόλη κάτι και δεν βρίσκω ευκαιρία γιατί με πληγώνει και επείγει να σου το πω, και κάτι μπορώ να προλάβω Θεού θέλοντος». «Ίντα θες κυρία Χαρά»; «Είναι κάμποσες μέρες απού που κουβέντιαζα με δυο φιλενάδες μου. Και σας είχανε στο στόμα των όχι για κακό ή με κακή σκέψη, ότι, ότι, ότι, ότι...». Όπως είπες προ ολίγου πως είμαι και πως είμαι. Ναι. Πως έχετε πιάσει το κατακόρυφο και ξέρω 'γω με το γιο σου και... και ... και...

Ερ. Έτσι απλά όλοι οι λυράρηδες ας πούμε Σταγάκη, στο στόμα Σταγάκης.

Απ. Δεν το είπες ψέμματα, αλλά είναι... δεν το είπες ψόμματα, δηλαδή όχι πως με συμφέρει να το πω αλλά είναι η αλήθεια.

Ερ. Δεν είναι, δεν είναι ψέμματα, είναι η αλήθεια.

Απ. Δεν το κάνεις να με κολακέψεις και να με παινέσεις είναι πράμα που είναι, πραγματικότητας.

Ερ. Και μάλιστα λένε ο Σταγάκης ο γέρος, είχε και ένα γιο ο καημένος, μετά το γιο... Αυτή η κουβέντα από όλους.

Απ. Έτσι είναι, έτσι είναι, η αλήθεια είναι αυτή, πράμα που εγώ δεν ήθελα να κάνω πέρα - πόδε, μόνο που έκανα και εγώ, μόνο να ζει ο γιος μου και ας μην ήταν τόσο δα. Αλλά ό,τι γράφει δεν ξεγράφει. Και μου λέει «κύριε Μανόλη φοβούμαι σε λυπούμαι σε, πως κάτι κακό θα πάθετε, ου μην γένητο». «Γιάντα το λες κυρία Χαρά»; «Όπου και αν πάω σε, σας γλωσσοτρώνε και αυτοί και αυτοί και ξέρω 'γω από της φαμελιάς και εκείνα πως έχεις δυο γιους μάθανε και ξέρω 'γω και αυτός και τέτοια όργανα και ακούγονται στα πέρατα της γης και ξέρω 'γω». Και της λέω «κυρία Χαρά ας υποτεθεί πως δεν με κολακεύεις, μόνο λες την αλήθεια και το πιστεύω, δεν... σε ξέρω και αυτό. Και αν το πούμενε ότι λες την αλήθεια

όσο είσαι δα, αύριο μπορεί να βγει άλλος το ίδιο και καλύτερος. Εν πάσει περιπτώσει πες ότι το πιστεύω αλλά πε μου εμένα τι να κάνω να μην με πιάσει αυτή η βασκανία»; Λέει «αυτό είναι το φοβερό» μου λέει... «Τι να κάνεις»; Και δεν περνά λίγος καιρός, δεν περνά λίγος καιρός και μου λέει «δεν είμαι καλά θα πάω στην Αθήνα και ξέρω 'γω πατέρα». «Να πας παιδί μου και πάνε με τη γυναίκα του». Δεν μου είπανε εμένα τι είχε γίνει. Είχε πάει αυτός πρωτύτερα πως ήταν δεκαεπτά - δεκαοχτώ χρονών είχενε θυροειδή και είχενε κάμει δυο φορές εγχείρηση στην οποία είπανε οι γιατροί ότι δεν συμβαίνει τίποτε, έγινε καλά και ξέρω 'γω. Αλλά δεν τον καθάρισαν όπως έπρεπε. Και από 'κει, από 'κει εξεκίνησε ο χάρος.

Ερ. Μάλιστα.

Απ. Τι να πεις Ρηγιώ. Να πιούμε δυο πορτοκαλάδες;

Ερ. Εγώ ακόμα έχω το καφεδάκι.

Απ. Για δεν το έχω εγώ;

Ερ. Να πιούμε.

Απ. Ανδρέας δύο πορτοκαλάδες θέλω χυμό όπως ξέρεις.

(Διακοπή)

Απ. Εκατάλαβες που λες.

Ερ. Να σας ρωτήσω κάτι. Όταν εσείς φτιάχνετε με τον εγγονό τώρα μια λύρα βάζετε ετικέτα Εμμανουήλ και Εμμανουήλ;

Απ. Όχι. Εφταξε δεκαοχτώ χρονών να μου το πει δικές του και του λέω «μωρέ καλά το έκανες και είναι χαρά μου. Είναι, είναι, είναι η ψυχή μου μέσα λέω σε αυτό. Αλλά ήτονε καλύτερα να βάνεις του γέρου για να ξαπλώσει η δουλειά η δική σου». Εγώ βέβαια δεν του παίρνω τίποτα. Εγώ όσα λεφτά και αν βγάζουμε στην τσέπη του, του δίνω. Εγώ παίρνω δυο - τρεις..

Απ. Εγώ παίρνω δυο - τρεις συντάξεις. Έχω περίπτερο, είμαι ανάπηρος, δεν μου χρειάζονται.

(Διακοπή)

Απ. Και στο φινάλε που λες ότι ήθελενε αυτός ήθελε και το έτσι ήθελε και το αλλιώς αν αυτό. Και του λέω «Μανολιό όταν ξαπλώσει η δουλειά παιδί μου και ακουστείς και ξανακουστείς εγώ μπορεί να μην ποδάνω ακόμη και

τριάντα χρόνια». Βέβαια να του πω πως θα ποθάνω να του στεναχωρέσω, ναι, στην υγείά μας.

Ερ. Στην υγείά σας.

Απ. Ναι, λοιπόν όταν αυτό του λέω «θα έχεις ακουστεί εν τω μεταξύ και θα βάλεις τις ταμπέλες τις δικές σου». Και για να έρθει ένας να πάρει μια λύρα θα προτιμήσει από τση δυο που είναι έπα ακριβώς το ίδιο, εκείνη που έχει το όνομα μου μέσα». «Έτσα που λες είναι και βάζει πότε δικές μου, πότε δικές του». Έτσι κι έτσι.

Ερ. Η δικιά σας τι λέει; Αφού είστε και δυο Μανόληδες;

Απ. Ναι, όχι, όχι. Η δικιά μου ναι, μείνανε τριάντα χρόνια απού τση έβγαλα. Και παραπάνω μπορεί να είναι.

Ερ. Οπότε φαίνεται;

Απ. Ναι, ναι. Είχα βγάλει εκατό, και μετά εξανάβγαλα εκατό, και γράφει, οργανοποιείο Εμμανουήλ Δ. Σταγάκης, Διονύση λέγανε το πατέρα μου, Ρέθυμνο.

Ερ. Ενώ το άλλο γράφει Μιχαήλ.

Απ. Ναι. Ναι το άλλο είναι του Μιχαήλ.

Ερ. Εμμανουήλ του Μιχαήλ Σταγάκη.

Απ. Ναι, ναι, ναι. Μάλιστα.

Ερ. Άλλα όργανα παίζατε, παίζετε;

Απ. Παίζω και μπουζούκι και λαούτο. Και μαντολίνο. Μαντολίνο παίζω καλύτερο, δηλαδή καλύτερα απ' όλα τη λύρα, αλλά ούλα τα άλλα να τα ανακατεύουμε ξέρω 'γω αλλά τα έχω παρατήρει. Εγώ έχω να παίζω χρόνια. Αλλά τα άλλα ήτανε πολύ εύκολα, εν συγκρίσει με τη λύρα. Η λύρα έχει το ντέρτι, της ψυχής μου εμφυσεΐται μέσα στη λύρα. Η ψυχή μου μέσα, αλλά δεν την εξακολούθησα ως εκεί που... ως εκεί που είχα τη δύναμη να την πάω, δεν την εξακολούθησα. Γι' αυτό λέει σου λέω ο μεγάλος τση Κρήτης, είναι ο παίκτης, αυτός που σου είπα, ο Αλεφαντινός ο Νίκος. Τη λύρα των δεν την παίζει κανείς την κρητική. Και γράφει λέει Σταγάκης, καλλιτέχνης της Κρητικής μουσικής και... και πρώτος καλλιτέχνης της Κρητικής μουσικής και οργανοποιός. Δηλαδή άλλο το παίξιμο και άλλο... ποιός. Τα ποιεί, τα φτιάχνει κιόλας. Τόνε λέει, λέει, «αν

από του Σταγάκη το στίλ ακολουθούσαμε θα είχαμε βαθμούς παραπάνω». Λέει αυτού του Μανούσου που παίζει λαούτο και είναι πολύ δυνατός έχει, ιδιορρυθμία, έχει πάθος μέσα, έχει ψύχωση μέσα στη λύρα. Πολύ, αλλά...

Ερ. Ο κόσμος πώς έβλεπε τον οργανοποιό παλιά ας πούμε, το '45, την τέχνη του οργανοποιού; Τη σεβότανε;

Απ. Πώς την έβλεπα;

Ερ. Ο κόσμος πώς σας έβλεπε;

Απ. Κατά αντίληψη.

Ερ. Ανάλογα, ε;

Απ. Κατά αντίληψη.

Ερ. Υπήρχανε άλλοι που θεωρούσανε το επάγγελμα πολύ καλό και άλλοι που το θεωρούσανε παρακατιανό «ω, φτιάχνει λύρες»;

Απ. Όχι επί το πλείστον.

Ερ. Όχι.

Απ. Όταν σου πω ότι παίζουν δυο Λευτέρηδες, εδώ ένας κι εκεί άλλος ο Λευτέρης και όταν ακούγανε και παίζανε στο μαγαζί λύρα και... δη καλλιτέχνες μεγάλοι, ενοχλούντανε. Ενοχλούντανε. Ήρθε ο Μουντάκης και έπαιζε τη λύρα και τραγούδαγε σιγά – σιγά και ήλεγα αν αγαπάς του... ναι, Α! Πες μου εμένα δηλαδή ίντα να απαντήσεις! Καταλάβατε; Ναι. Έχει τόση να αντίληψη, τόσο δα νιώθει, τόσο δα λέει.

Ερ. Πώς νομίζετε ότι εξελίσσεται τώρα το επάγγελμα του οργανοποιού; Υπάρχουν συνεχιστές της τέχνης;

Απ. Πολλοί, πολλοί και καλοί.

Ερ. Υπάρχουν;

Απ. Πολλοί και καλοί. Ναι, πώς; Είναι παίκτες καλοί αλλά σου είπα το ελάττωμα μικρό μεν αλλά και μεγάλο για μένα είναι ο χρόνος. Βιάζονται λιγάκι και...

Ερ. Για οργανοποιούς λέω εγώ τώρα.

Απ. Οργανοποιούς;

Ερ. Αυτοί που φτιάχνουν.

Απ. Να σου πω. Σε αυτό δεν μπορώ να απαντήσω, όχι διότι θα μου είναι προσβλητικό ή...ή...ή πονηρό. Αλλά είπαμενε όπως προείπα και πριν για το

παίξιμο είναι θέμα αντιλήψεως, αντιλήψεως και αυτό. Δηλαδή πιάνεις μια λύρα τάδε και είναι του Σταγάκη, μια λύρα ας υποθέσουμε άλλη πιάνεις και την άλλη και μπορεί να τύχει να παίζει καλύτερα. Και θα πεις εσύ να του Σταγάκη είναι καλύτερη και μπορεί να μην είναι. Αυτές υπάρχουν περιπτώσεις τέτοιες, βέβαια να περνά του Σταγάκη θα είναι κάπως δύσκολο εδώ που τα λέμε, όχι πως με συμφέρει να το πω, αλλά εν πάσει περιπτώσει υπάρχει η αντίληψη «καλλιά παίζει τούτηνε παρά του Σταγάκη». Δεν είναι αυτό το πράμα, δεν μπορεί να το πεις δηλαδή; Από ότι δεν είναι η δύναμη σου μεγάλη, η ψυχολογική δύναμη, δηλαδή η μουσική. Η μουσική σου δύναμη δεν είναι τόσο μεγάλη, λες, ας πας στο καλό να μας επηρετήσεις λέει σήμερα γιατί πόνεσε η κεφαλή μου και θωρρείς το κόσμο και γλάκανε, ο Μουντάκης, ο Μουντάκης, ο Σκορδαλός είναι, ο Σκορδαλός και ο άλλος σου λέει δεν βαριούνται, το ίδιο και ο απέναντι. Λευτέρης και αυτός τον λένε. Ζει και αυτός.

Ερ. Να πούμε εδώ μόνο για την συνέντευξη ότι δεν ρωτάω ερωτήσεις κατασκευαστικού περιεχομένου, γιατί δεν θα μου απαντούσατε. Έτσι δεν είναι;

Απ. Ναι, ναι, ναι.

Ερ. Δεν θα μου λέγατε πώς κατασκευάζεται μια λύρα...

Απ. Ακρίβεια όχι, δεν θα το έλεγα, όχι. Εν περιλήψει μερικά, μερικά μπορώ να πω, αλλά για να πω το μυστικό λεγόμενο είναι ρουφιανάρης. Ρουφιανάρης του εαυτού μου.

Ερ. Γιατί ο Σταγάκης έμεινε;

Απ. Έμεινε;

Ερ. Με το όνομα. Τι έκανε ο Σταγάκης ο Μανόλης και έμεινε;

Απ. Ε! Το προείπες, ότι είχε ακουστεί παντού και ξέρω 'γω. Είναι να ακουστείς και να ακουστείς δίκαια βέβαια. Δίκαια βέβαια, όη άδικα. Δεν υπάρχουν φίλοι στη δουλειά ...εις την αυτή. Φίλοι, φίλος και υποστηρικτής είναι ο εαυτός σου, το συμφέρον του εαυτού σου. Δηλαδή σήμερα μου λες, «ε, κουμπάρε Σταγάκη να έρθεις την άλλη μέρα να παντρεύω αυτό, να με στεφανώσεις»; «Εντάξει». Γινόμαστε κουμπάροι. Γνωρίζομαστε, κάνουμε το ένα το άλλο ξέρω 'γω και επειδή γινήκαμε κουμπάροι και ξέρω 'γω θα

με προτιμήσεις. Ένας άλλος όμως είναι καλύτερος αλλά εκεί θα απύ θέλεις να με προτιμήσεις, θέλεις καλύτερα με κάποιο τρόπο να πάρεις από τον καλύτερο. Γιατί; Δεν είναι μια πορτοκαλάδα να την πιεις, καλή – κακή δεν πειράζει. Είναι ένα όργανο που θα το έχεις ούλη σου τη ζωή, θα το δουν τα παιδιά σου οι κόρες σου, οι γιοι σου και θα το βρουν και τα εγγονάκια και τα δισέγγονα.

Ερ. Ναι.

Απ. Ναι, γι' αυτό λοιπόν πρέπει να διαλέξει κανείς το καλύτερο. Διαλέγει το καλύτερο. Γι' αυτό ακούστηκε και εγώ γιατί, τι συμφέρει να πάρει το καλό πράμα. Κατάλαβες;

Ερ. Υπάρχει κάτι που δεν έχουμε συζητήσει και πιστεύετε ότι θέλετε να μείνεις πούμε στην ιστορία; Να μείνεις πούμε στην κασέτα που γράφουμε;

Απ. Να είναι...

Ερ. Υπάρχει κάτι που δεν είπατε και θεωρείτε ότι πρέπει να ειπωθεί; Οτιδήποτε κι αν είναι αυτό...

Απ. Νομίζω όχι. Νομίζω όχι. Δηλαδή τι να πω, να πω πώς τσι φτιάχνω και πώς ακριβώς πρέπει να είναι το κουφάρι και πόσο να είναι το καπάκι, και πόσο...;

Ερ. Μπορεί να είναι κάτι σχετικά με τη ζωή σας. Κάτι άλλο, άσχετο.

Απ. Α, α, α! Η ζωή μου, η ζωή μου ήτανε ένα δράμα. Γιατί ήτανε, ήτανε και μια καλή ιστορία από την άλλη μεριά, γιατί ξεκίνησα εκ του μηδενός. Αλλά από έντιμο σπίτι, από έντιμους γονείς. Φτωχοί μεν αλλά όχι σου λέω πάμφτωχοι, μπορώ να σου πω από τση πρώτους, κατά διαστήματα φερ' ειπείν. Το '22 που έληξε ο πόλεμος, είχαμε σούστα με μπεγίρι δικό μας. Είχενε μαγαζί ο πατέρας μου, ήτανε τσαγκάρης, ο καλύτερος των περιχώρων, των τσαγκάρηδων. Και είχενε και μαγαζί παντοπωλείο, που να πούμενε από ψιλιατζίδικα κάτι λίγα πράγματα ας πούμε, εν πάσει περιπτώσει. Και βγάζαμε και λάδια και δυο αδερφούς, ο ένας νοικοκυρεμένος καλά και τα είχενε παρατήσει. Δηλαδή δεν εχορταίναμε αλλά και δεν μας αυτό.

Ερ. Δεν σας έλειπαν.

Απ. Δεν μας έλειπαν.

Ερ. Αλλά δεν χορταίναμε, βέβαια.

Απ. Από 'κει λοιπόν, επέθανε ο πατέρας μου όταν ήμουνα είκοσι δυο χρονών και επομήθηκα τσι ευδύνες, τις ιερές ευδύνες τις οικογενειακές, μέσα σε δυο - τρεις δυστυχησμένες υπάρξεις. Δεν ήτونه τόσο προκομμένοι όπως τσι άλλους. Διότι όπου είναι πολλοί δεν είναι ούλοι προκομμένοι δεν είναι το ίδιο. Άλλοι ήτونه προκομμένοι, άλλοι αυτό με το να κάνεις προυκιά, για πέντε - έξι νυφάδες να παντρέψεις, να κάμεις σπίτι να τις βοηθήσεις πώς, και ξέρω 'γω. Και ήμουνε όλο στο αγώνα.

Ερ. Μάλιστα.

Απ. Ιερός μεν αλλά πολύ δύσκολος. Σιγά - σιγά, σιγά - σιγά λέω «δόξα τω Θεώ, επάλεψα και έφυγα νικητής», όπως προλέγεις και ξαναλέγεις, νομίζω όχι για κολακεία. Και φεύγω δηλαδή αν ποθάνω αύριο, θα φύγω με ένα καλό όνομα. Θα φύγω με καλό όνομα, νομίζω. Ναι, χωρίς να αμφιβάλλω μπορεί βέβαια, και ο Χριστός είχενε εχθρούς, και ο Χριστός είχενε εχθρούς.

Ερ. Όλοι, όλοι.

Απ. Λοιπόν, μπορεί να φύγω και με ολιγότερους εχθρούς και με περισσότερους φίλους. Αλλά να 'φευγα, να κλείσω τα μάτια μου δηλαδή και να παραγγέλνω στα παιδιά μου, ξέρω εγώ να παραγγέλνω στα παιδιά μου, χωρίς κολακείες με αυτό συνεννοούμαστε πιο πολύ, πιο εύκολα, ε...αυτό απέτυχα, εκεί απέτυχα. Άδελφά μου.

Ερ. Όχι μην το λέτε ότι αποτύχατε.

Απ. Ατύχησα.

Ερ. Μην λέτε ότι αποτύχατε. Ο κάθε άνθρωπος είναι διαφορετικός.

Απ. Σε αυτό τον τομέα είπα, σε αυτό τον τομέα, στο τελευταίο. Στο τελευταίο, για το άλλο αλλά είπα αγωνίστηκα όμως. Αν ενεμπουγκώθηκα που λέγαμε οι παλιοί, ανεμπουγκώθηκα και λέω εκεί, και δεν σηκώνουμαι. Και αφού δεν είχα δύναμη και δεν είχα ρολόι, δεν είχα ποδήλατο, μετά πήρα ποδήλατο, μετά πήρα και ρολόι, το σπίτι μου είναι από 'δω... Ξέρεις το νοσοκομείο; Ακριβώς στον από πάνω δρόμο, όπως ήτونه το νοσοκομείο, δηλαδή δεν είναι εκατό μέτρα απ' όξω. Πιο κοντά.

Ερ. Κύριε Σταγάκη ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Απ. Παρακαλώ.

- Ερ. Ήταν τιμή μας...
- Απ. Κάναμε καλό παρεάκι, πέρασε η ώρα μας.
- Ερ. Ήταν τιμή μας που συμμετείχατε στο Πρόγραμμα, θα ήτανε μεγάλη έλλειψη αν δεν σας παίρναμε συνέντευξη.
- Απ. Να είστε καλά. Και εμένα επέρασε η ώρα μου, παρόλο σου λέω που δεν αυτό... Ε... και έλεγα και σκεφτόμουνε πολλές φορές, εσυναντούσα κάποιον και ερωτούσα ποιος είναι και έλεγα τον κερατά, πόσα θα πάθετε από μένα. Δυο - τρεις ώρες στο λόγο της τιμή μου να ξημερώσει. Οι νύχτες είναι μεγάλες το χειμώνα, ρολόι δεν είχα και ερχόμουνε, μα πού έβρισκα τη δύναμη!
- Ερ. Μάλιστα.
- Απ. Να ανάψομε το τσιγαράκι, τότες κάπνιζα. Να ανάψω το τσιγάρο να ξυπνήσω εδώ το καφενείο να μου ετοιμάσει τον καφέ και να κοιτάξω απέναντι να με δει ή το έκανε πρωτύτερα αυτή αλλά όχι ούλες τις ώρες. Και από αυτές, ερχόμουνα πολλές φορές πρώτος. Να του κάμω νόημα, και να μου λέει «εντάξει Μανόλη, εντάξει». Δηλαδή αν είχε φτιάξει τα συκωτάκια ή τα μακαρόνια. Τα μακαρόνια. Να πάω να φάω λίγα μακαρονάκια, να πιω τόσο δα κρασάκι ή λίγα συκωτάκια. Να φέρει τον καφέ να ανάψω και το τσιγαράκι μου και άσε το φαγητό ύστερα, μέχρι τη μια, τση δυο, τση τρεις η ώρα. Και να κουραστούν τα πόδια μου λιγάκι και μέχρι να κάτσω να σηκωδώ τόσο γιάντα... Είχα δυνατά πόδια. Δυνατά νεύρα, δυνατός άνθρωπος. Όχι πως το λέω για καύχημα, όχι. Ευχαριστώ το Θεό μέχρι στιγμής. Να πάω να κάτσω εκείά, μέχρι να σηκωδώ, ήμουνα ξεκουρασμένος. Να έρθω να ανοίξω και για να μην θωρρεί ο κόσμος να με γλωσσοτρώνει, να λέει κακομοίρης κι αυτό πολλές φορές, έβανα τα... πώς τα λένε που βάνεις να μην θωρρεί σε μέσα...;
- Ερ. Κουρτίνες;
- Απ. Κουρτινάκια, μπράβο. Έβανα τα κουρτινάκια και άναβα το φως και δούλευα μέσα εκεί, και δούλευα και πάχαινα που λέμε, θρέφουμενε ψυχολογικά. Και είχα την ευκαιρία χρημάτων, όχι μεγάλη και αυτό και ξέρω 'γω, αλλά αρκετή μπορώ να πω και υπεραρκετή μπορώ να πω. Και βλέπω και

ολοκάθαρα. Καταλάβατε; Ήμουν και καλός κυνηγός, ήμουν και καλός κυνηγός.

Ερ. Πέρασατε πολλά στη ζωή σας.

Απ. Πολλά.

Ερ. Βέβαια. Μια ζωή είναι ολόκληρη ιστορία, ε;

Απ. Αντάρτικο, αντάρτικο τέσσερα χρόνια, με το ντουφέκι επί κατοχή, στο βουνό.

Ερ. Μάλιστα. Κύριε Σταγάκη ευχαριστούμε πάρα πολύ.

Απ. Παρακαλώ.